

FORMIRANJE BRIGADE I BORBE DO MAJA 1943.

Sedamnaesta slavonska NOU brigada je formirana³ po odluci Glavnog štaba Hrvatske, a prema naredbi štaba 3. operativne zone od 28. 12. 1942. Formiranje je izvršeno u rejonu Voćina⁴ 29. 12. 1942. godine. U sastav brigade ušli su 1. bilogorski bataljon 12. brigade, 2. bataljon Kalničkog partizanskog odreda i jedan bataljon 2. slavonskog

3 Naredba o formiranju saopćena je 29.12.1942. u s. G. Borki, kod Daruvara, i taj dan se uzima kao dan formiranja.

4 U s. G. Borki, posljednjih dana decembra nalazio se tek postavljeni politički komesar brigade Josip Krajačić Prika. On iz Borka piše: »Nalazim se u G. Borkima i čekam da stignu snage od kojih treba da se formira XVII brigada. Ali banda nas je tu donekle omela. Počela je da prodire od Sirača, Daruvara i Bastaja. Međutim, naše su se snage sukobile s neprijateljem i uspjele odbiti bandu prema Daruvaru i Siraču. Međutim, banda je pošla i prema Javorniku. Javite nam kakva je situacija na sektoru Javornika i što je to gorelo. Izgleda da su goreli Grahovljani. Isto tako javite nam kakva je situacija na Psunju i u Trokutu i kako je na Papuku... Da li je banda još na Javorniku i da li se je spustila u Ožegovce«. Iz pisma druga Prike očito je da se snage brigade u cjelini nisu okupile u s. G. Borki. Arhiv VII, reg. br. 25-11, k. 1131. U vrijeme formiranja 4. divizije neprijateljeve snage preduzele su poduhvat »čišćenja«. Otuda i njihova naprijed pomenuta dejstva. Bili su to dijelovi 717. njemačke divizije i 8. domobranske pješadijske pukovnije u saradnji sa ustašama. Građa za historiju NOR-a u Slavoniji, knjiga IV, str. 29. i 86. Izdanje Instituta SlavonSKI Brod.

Prema kazivanju Branka Miščevića 1. i 3. bataljon našli su se u G. Borkima. Kalnički bataljon, koji je krenuo u sastav brigade, stigao je u Đakovac i Turčević Polje. Dva puta je pokušao doći u sastav brigade, ali bez uspjeha. Tek treći dan prešao je komunikaciju između s. Koreničana i Potočana i krenuo ka s. Lisičine, Humu i Popovići.

April 1943. Stab 17. udarne brigade: komandant Radojica Nenezić, pomoćnik političkog komesara Franjo Knebl, zamjenik komandanta Nikola Demonja, politički komesar Josip Krajačić Prika, informativni oficir Stevo Vještica, obavještajni oficir Krsto Bosanac i načelnik štaba Mihailo Mišćević

partizanskog odreda.⁵ Brigada je brojala oko 600 boraca i bila naoružana sa 510 pušaka, 25 puškomitraljeza i 2 mitraljeza. U izvještaju divizije se ističe da je Kalnički bataljon udarna snaga brigade, jer je »na Kalniku prošao kroz dobru školu tako da je u brigadu ušao potpuno spreman«.

Za komandanta 17. brigade postavljen je Radojica Nenezić,⁶ za političkog komesara Josip Krajačić Prika⁷, za zamjenika komandanta Nikola Demonja,⁸ za zamjenika po-

5 Izvještaj štaba 4. divizije od 23.1.1943. Glavnom štabu Hrvatske o toku borbi za Voćin, Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 220.

6 Narodni heroj, general-pukovnik JNA.

7 Poginuo nesretnim slučajem u jesen 1945. na dužnosti političkog komesara 12. slavonske udarne divizije.

8 Poginuo septembra 1944. na dužnosti komandanta 12. slavonske udarne divizije, pri napadu na neprijateljevo uporište u Slavonskoj Požegi. Narodni heroj. U Slavoniju došao 1942. kao komandir Banijske proleterske čete.

litičkog komesara Franjo Knebl,⁹ za načelnika štaba brigade Mihailo Mišćević,¹⁰ za obavještajnog oficira Krsto Bosanac¹¹ i za intendanta brigade Ilija Drobniak.

U isto vrijeme, posljednjih dana 1942, kao što je već rečeno, formirana je i prva slavonska divizija, koja je dobila naziv 4. slavonska divizija NOV i POH. U sastav 4. divizije ušle su: 12. brigada, formirana još u oktobru, zatim novoformirane 16. omladinska brigada »Jože Vlahović« i 17. brigada. Brigade su imale u svom sastavu po tri bataljona (12. brigada četiri bataljona) i prištapske jedinice. Divizija je brojala oko 4.200 boraca i rukovodilaca. Za njenog komandanta je postavljen španski borac Petar Drapšin.¹²

Formiranje divizije bilo je u skladu sa krupnim zadacima koji su se postavljali pred narodnooslobodilački pokret u Slavoniji: dalje, snažno razgaranje ustanka među svim narodima i narodnostima koji nastanjuju ovo područje, prihvatanje novih boraca, širenje oslobođene teritorije kao osnove za operativna i taktička dejstva. Jedan od prvih i najvažnijih zadataka u tom smislu bio je uništenje neprijateljevih uporišta u središnjem dijelu planinskog masiva Slavonije, da bi se potom izvršili prodori u Posavinu, Podravinu i u Moslavinu.

BORBE ZA VOČIN

Prvi udar 4. slavonska divizija usredsredila je prvih dana januara na Voćin, utvrđeno uporište neprijatelja na Papuku.¹³

Likvidacija tog uporišta za NOP u Slavoniji i slavonske jedinice imala je veliki značaj. Voćin se nalazio na

9 General-major JNA u rezervi.

10 Pukovnik JNA u penziji.

11 General-major JNA u penziji.

12 Narodni heroj, general-lajtnant, poginuo 1945. nesretnim slučajem na dužnosti komandanta 1. tenkovske armije.

13 Zapovijest štaba 4. divizije NOV i POH od 4.1.1943. za napad na Voćin, Zbornik tom V, knjiga 11, str. 47—49.

raskršću triju puteva: Voćin—Kamensko—Slavonska Požega (Pakrac); Voćin—Dulavec—Daruvar (Virovitica); Voćin—Podravska Slatina—Našice (Osijek). Ukoliko bi neprijatelj ovdje bio uništen, bile bi stvorene mogućnosti za slobodan manevar pomenutim putevima u svim pravcima. Oslobođanjem Voćina bio bi oslobođen veliki dio slatinskog kotara i to bi stvorilo uslove za priliv novih boraca u brigade i odrede. Povećala bi se i slobodna teritorija, a bila bi otklonjena opasnost od neprestanih i iznenadnih ispada neprijatelja iz Voćina na oslobođenu teritoriju i ugrožavanje partizanskih pozadinskih ustanova i baza.

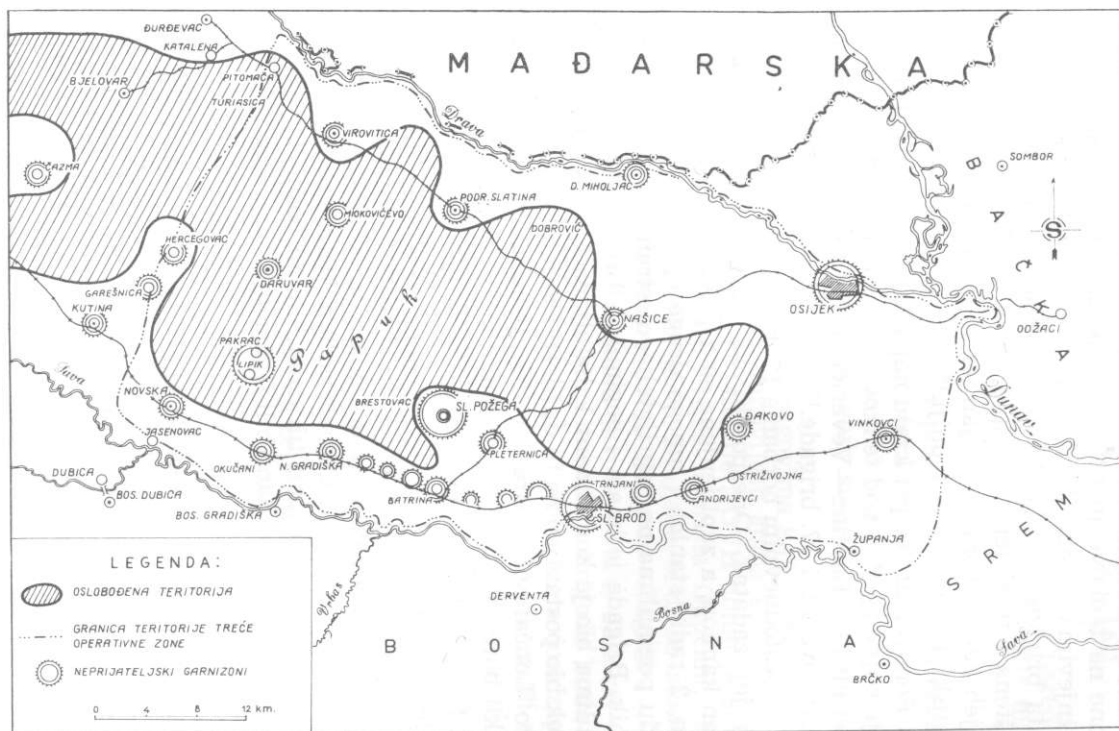
Voćin je u to vrijeme branila 4. bojna 5. pješadijske pukovnije 1. gorskog zdruga i jedna satnija ustaša. Odlukom štaba 4. divizije Voćin je napala 12. slavonska brigada, dok su 16. i 17. brigada (bez jednog bataljona) bile u ulozi obezbjeđenja — da spriječe intervenciju neprijateljskih snaga iz susjednih uporišta.

Shodno takvoj odluci štaba 4. divizije 1. i 2. bataljon 17. brigade posjeli su položaje na liniji: s. Hum—s. M. Popovac da spriječe intervenciju neprijateljevih snaga iz s. Pivnica i Podravske Slatine.¹⁴

Drugog dana napada tj. 6. 1. 1943. neprijateljeve snage, došavši iz Đulavca, napale su položaje 17. brigade.¹⁵ Treći bataljon »ES« iz sastava 1. gorske divizije, ojačan tenkovima, nadirao je pravcem s. Hum—Slane Vode. Grupa od s. Huma u dva-tri navrata je pokušala prodrijeti kroz položaje brigade, ali bez uspjeha. U borbama na zasjedi uništena su dva neprijateljeva tenka. Zasjeda bataljona bila je u obliku potkovice. Na potoku je porušen most ispred kojeg su se tenkovi zaustavili. Kada je zasjeda otvorila vatru,

14 Zapovijest štaba 17. brigade od 4.1.1943. štabu 1. bataljona za napad na Voćin. Arhiv VII, reg. br. 1-1 k. 1129.

15 Izvještaj štaba 4. divizije od 23.1.1943. GŠH o toku borbe za Voćin, Zbornik tom V, knjiga 11, str. 222—225. Borba za Voćin, Arhiv VII, reg. br. 2-1/4, k. 1129. Izvještaj štaba 17. brigade od 7.1.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o borbama kod Voćina, Zbornik tom V, knjiga 11, str. 83—86; Izvještaj Zapovjedništva I. gorske divizije od 6.1.1943. o napadu na njemačko-domobransku motorizovanu kolonu kod s. Huma, Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 352.

Slobodna teritorija treće operative zone, januara 1943.

tenkovi su krenuli, sišli u jarak i tu se zaustavili. Sa dvije strane na tenkove jurnuo je po jedan vod i uništili su ih svežnjevima bombi. Juriš je predvodio zamjenik komandanta brigade Nikola Demonja. Posada dvaju tenkova je uništena i treći tenk je uspio da se izvuče. Ovaj borbeni uspjeh bio je veoma značajan jer su to prvi uništeni neprijateljski tenkovi u Slavoniji.¹⁶

Ponovo, ali već pri kraju napada na Voćin, 11.1.1943. dvije bojne i jedan vod tenkova iz 1. gorske divizije napali su sa linije s. Lisičine—Veveričina. Potučeni su i odbačeni od dijelova 12. i 17. brigade.¹⁷

U šestodnevним borbama 17. brigada je izvršila povjereni joj zadatak. Onesposobljena su dva tenka, uništen jedan kamion, a zaplijenjena su 2 puškomitraljeza, 16 pušaka, 2 radio-stanice i mnogo druge opreme i materijala. Među poginulima na neprijateljevoj strani bio je i ustaški satnik. Brigada je imala 4 poginula i 9 ranjenih. Među poginulima bio je komandant 1. bataljona Miloš Martić, koji je tek bio postavljen na tu dužnost. Ranjeni su bili i vodnici Đuro Lončarević i Branko Ilić. U borbi su se naročito istakli borci Marijan (tu poginuo) i Mileva, brat i sestra.¹⁸

U ovim borbama do izražaja je došao moral boraca cijele brigade, osobito 1. bataljona. Njihovo junaštvo i čvrstinu nisu mogli pokolebati ni velika hladnoća, oskudica u hrani, odjeći, oružju i municiji, niti druge teškoće. U izvještaju štaba 17. brigade od 9. 1.1943. stoji, na primjer, da je u 1. bataljonu tih dana bilo 30 bosih. U takvim prilikama borci su 6 dana bili u zasjedi.

16 Izvještaj štaba 17. brigade od 12.1.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o rezultatima borbe za Voćin, Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 122 i 123; Obavještenje stožera 1. gorske divizije od 9.1.1943. o protivnapadu za deblokiranje posade Voćin, Zbornik tom V, knjiga 12, str. 360; Izvještaj 1. gorske divizije od 11.1.1943. o borbama na liniji Lisičina—Hum—Veveričina, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 366 i 367.

17 Arhiv VII, reg. br. 13-1, k. 1130.

18 Hodom su iz Vujakovačkog Osijeka sa Kalnika.

DEJSTVA NA PRUZI ZAGREB—BEOGRAD

Poslije šestodnevni borbi kod Voćina po naređenju štaba 4. divizije¹⁹ od 15. 1. 1943. brigada je izvršila marš i razmjestila se u rejon sela Budići, Zabrdski Popovci, Ožegovci.

Pred 4. diviziju je sada postavljen još teži zadatak: udariti svom žestinom po željezničkoj pruzi Zagreb—Beograd. Zadatak je bio u vezi sa početkom tzv. četvrte neprijateljske ofanzive protiv glavnih snaga Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije.

»Da bi pomogli našim drugovima koji se bore u Bosni i Hrvatskoj«, stajalo je u zapovijesti štaba 4. divizije broj 87 od 21. 1. 1943, »štab IV divizije NOVH donio je odluku da se likvidiraju neprijateljska uporišta Okučani, Rajić, Roždanik, Borovac, Paklenica i Dragalić, te da se istodobno poruši što veći dio glavne pruge Beograd—Zagreb ...«

Pokret divizije naređen je pravcem s. Jakovci—Budići—Koturić, s tim da prvo konačište brigade budu sela Budići, Popovci, Ožegovci. Štab 17. brigade svojom zapoviješću od 18. 1. 1943. naredio je 1. bataljonu da izvrši marš pravcem s. Ožegovci—Jakovci—Zabrdske Kričke—G. Šumetljica—Lipovac—Brusnik; 2. bataljonu pravcem V. Budići—Jakovci—Zabrdske Kričke—G. Šumetljica—Lipovac—Brusnik; 3. bataljonu pravcem Zabrdski Popovci—Jakovci—Zabrdske Kričke—G. Šumetljica—Lipovac. Iako je predah bio kratak, svako slobodno vrijeme korišteno je za političku nastavu.²⁰

Zapovijest za napad²¹ na željezničku prugu i neprijateljeva uporišta u Okučanima, Rajiću, Roždaniku, Borovcu, Paklenici i Dragaliću izdata je 21.1.1943. Sedamnaestoj brigadi, koja se nalazila u selima Livadani, Subocka i G. Kričke.²² Naređeno je da likvidira neprijateljstvo upori-

19 Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 13.

20 Naređenje štaba 17. brigade od 17.1.1943. o političkom radu, Arhiv VII, reg. br. 39-10, k. 1131.

21 Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 132.

22 Izvještaj štaba 17. brigade od 21.1.1943. štabu 4. divizije NOV i POH, Arhiv VII, reg. br. 24-1, k. 1130.

šte u Rajiću i ruši željezničku prugu između s. Rajića i Okučana. Na osnovi tog naređenja štab 17. brigade izdaje zapovijest²³ za napad i određuje: 1. bataljon napada na neprijateljevo uporište u Rajiću; 2. bataljon ruši prugu između Rajića i Okučana; 3. bataljon stavlja se na raspolaganje štabu 4. divizije, koji se nalazio u s. Cage.

U Rajiću se nalazilo oko 70—80 ustaša, žandara i domobrana, a početak napada na uporište određen je za 22 časa 22. 1. 1943. Pošto je neprijatelj otkrio podilaženje naših jedinica, napad je otpočeo 15 minuta ranije. Pored toga u Rajiću se nalazio i oklopni voz, pa je i to umanjilo uspjeh napada. Uporište nije osvojeno. Porušena je samo željeznička pruga.²⁴ Zarobljeno je 15 domobrana i zaplijenjeno 15 pušaka, 2 pištolja i nešto druge opreme i materijala. Poslije povlačenja, tokom 25. januara, 2. bataljon brigade, vodio je borbu na pravcu Lipik—s. Čaglić sa dijelovima 3. bojne 4. gorskog zdruga, koji su iz Lipika krenuli u pljačku na slobodnu teritoriju. U toj borbi zarobljeno je 5 domobrana i zaplijenjen jedan puškomitraljez i 7 pušaka.²⁵ Noću 25/26. januara jedna četa 2. bataljona je između s. Paklenica i s. St. Grabovac porušila prugu na tri mjesta miniranjem, uništila tt-veze na dužini od 300 m i pri tom demolirala ostale uređaje na pruzi. Uslijed ovoga pruga nije radila 12 sati.²⁶

Željeznička pruga Zagreb—Beograd bila je objekat od izuzetnog značaja, zbog čega je 4. divizija stalno nastojala da je onesposobi za što duže vrijeme. U tom smislu štab divizije ponovo 26. 1. 1943. naređuje jedinicama da krenu na prugu, a u zapovijesti se između ostalog kaže:

»Borba na ovom sektoru nastaviće se sve dotle, dok ne privučemo na nas velike neprijateljeve snage. Svrha naših napada je da sa svoje strane otežamo izvođenje okupatorovih planova u odnosu

23 Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 199.

24 Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 305. Izvještaj štaba 17. brigade od 31.1.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o rezultatima napada na komunikaciju Beograd—Zagreb.

25 Izvještaj štaba 17. brigade od 25.1.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o borbi kod D. Čaglića, Arhiv VII, reg. br. 26-10, k. 1130 i reg. br. 27-1, k. 1130.

42 Zbornik, tom V; knjiga 12, str. 111 i 132.

na našu oslobođenu teritoriju (u Bosni i Lici) uopće i posebno u odnosu na Bihać .. „²⁷

Štab brigade je, pridržavajući se striktno divizijske zapovijesti, unio i jednu dopunu. Da brigada ne bi bila iznenađena od neprijatelja, štab brigade svojom zapoviješću od 26. 1. 1943. naređuje bataljonima da prate svaki pokret neprijatelja isturajući ka njegovim položajima manje izviđačke dijelove.²⁸ Prvom bataljonu naređeno je da uputi jednu četu prema s. G. Kričke i posjedne tt. 320 i k. 333, te da uz pomoć štaba 3. bataljona dođe do podataka o neprijateljevim snagama; 2. bataljonu da bude što bliže neprijateljskim jedinicama u s. D. Čaglić i Lipiku, a 3. bataljonu da posjedne k. 408 i 418 i patrolama kontroliše pravce ka selima Bjelanovac, Paklenica i Kučerina. U sklopu takvih mjera obezbjeđenja akcije brigada je krenula na izvršenje zadataka: rušenje željezničke pruge na dijelu od s. Paklenica do s. Rajići.²⁹

U ovoj akciji je onesposobljeno 300 m pruge a tt-veze na dužini od 6.000 m. Zapaljene su 2 čuvarske kućice i jedan vagon. Pri izvršenju zadatka brigada je vodila borbe oko Rajića i u tim borbama imala 7 poginulih i 10 ranjenih drugova. U borbi za s. Rajić poginuli su Božo Bjelajac iz s. Batinjana, Andrija Nenler iz s. Jasenaša, Stevo Zeba iz s. Batinjana i Ana Todorović iz Voćina. U napadu na ovo neprijateljevo uporište hrabrošću i energičnim dejstvom istakla se 3. četa 1. bataljona.

Radi obezbjeđenja borbenih dejstava na pruzi od eventualnih napada iz okolnih uporišta štab brigade je 28. 1. 1943. naredio potčinjenim jedinicama³⁰ da zatvore pravce na kojima bi se neprijatelj mogao, eventualno, pojaviti. Prvom bataljonu naređeno je da posjedne položaje na liniji k. 232-246-218 i 148; 2. bataljonu — na liniji t. 320 i k. 333,

27 Naređenje štaba 4. divizije NOV i POH od 25.1.1943; Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 260. Izvještaj štaba 17. brigade od 31.1. 1943, Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 306.

28 Zapovijest štaba 17. brigade od 26.1.1943. za obezbjeđenje. Arhiv VII, reg. br. 9-1, k. 1129; Izvještaj štaba 17. brigade od 27.1.1943. štabu 4. divizije, Arhiv VII, reg. br. 30-1, K. 1130.

29 Zapovijest štaba 17. brigade od 27.1.1943. potčinjenim jedinicama za diverziju na pruzi, Arhiv VII, reg. br. 11-11, K. 1129.

30 Arhiv VII, reg. br. 13-1, K. 1129.

s tim da jednu četu stavi na raspolaganje štabu brigade; 3. bataljonu naređeno je da zaposjedne k. 241 i 327, sa po jednom desetinom, a ostalim snagama k. 418 i 408. Neprijatelj, međutim, nije preduzimao nikakve pokrete. Da bi brigada zauzela bolji raspored za predstojeća borbena dejstva a u vezi s naređenjem štaba divizije, štab brigade je 29. 1.1943. izdao zapovijest prema kojoj su bataljonima određeni novi položaji.³¹ 1. bataljon je ostao u s. Subocka, 2. bataljon razmjestio se u s. Kovačevac i D. Caglić, a 3. bataljon u s. Livadane.

NAPAD NA PAKRAC I BORBE OKO VIROVITICE

Krajem januara 1943. situacija kod naših snaga u Bosni bila je dosta teška. I u Slavoniji, kao i u drugim krajevima zemlje, snage NOV i POJ imale su zadatak da što žešće napadaju neprijateljske snage i olakšaju stanje jedinica NOV i POJ u Bosni. Štab 4. divizije 31. 1.1943. izdao je zapovijest potčinjenim jedinicama za napad na neprijateljevo uporište Pakrac. Istoga dana i štab brigade izdao je potčinjenim jedinicama zapovijest³² za napad na Pakrac.

Za nas i za neprijatelja Pakrac je bio veoma važna strategijska tačka. Smješten pod obroncima Psunja, na željezničkoj pruzi Banova Jaruga—Virovitica, bilo je to uporište iz kojeg se moglo kontrolisati veliko i za neprijatelja vrlo osjetljivo područje i pravci koji iz Podravine vode u Posavinu i obratno preko Psunja i Babje gore. Iz tih razloga Pakrac je bio stalno posjednut jakim snagama i veoma snažno utvrđen.

U napad na Pakrac određeno je osam bataljona³³ (po tri bataljona iz 12. i 17. brigade i po jedan bataljon iz 16. brigade i 1. slavonskog NOP odreda). U uporištu su se nalazili dijelovi 1. gorske divizije (oko 800 neprijateljevih vojnika). Brigada je dobila zadatak da 1. bataljonom

31 Arhiv VII, reg. br. 13-1, K. 1129.

32 Zbornik, tom V, knjiga 11, str. 313.

33 Zadaci 12. i 16. brigade, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 7, 18. i 37.

likvidira Ličanovu kuću i magacin (uporište br. 14), bano-vinsku zgradu (uporište br. 15) i željezničku stanicu (uporište br. 16). Na željezničku stanicu trebalo je napadati zajedno sa jednim bataljonom 12. brigade. Drugi bataljon imao je zadatak da likvidira Pikovu zgradu (uporište br. 11), zgradu Učiteljske škole (uporište br. 12) i hotel »Pakrac« (uporište br. 13). Ostali bataljoni bili su na obezbjeđenju prema okolnim uporištima i u rezervi.

Prvi bataljon brigade nije izvršio postavljeni zadatak onako kako mu je zapoviješću određeno.³⁴ U toku 1. februara trebalo je da se prebaci preko s. D. Čaglić za Kusonje, ali je pri tome oko šest časova upao u zasjedu dijelova 4. gorskog zdruga³⁵ 1. gorske divizije. Tako je ovaj bataljon izvršio napad samo sa dvije čete i to ne 1. februara u 23.00, nego tek 2. februara oko 20.30 časova. Drugi bataljon je, također, bio napadnut od snaga 4. gorskog zdruga u s. D. Čagliću, ali je unatoč tome izvršio napad na određene objekte i sve ih likvidirao osim hotela »Pakrac«.

Bataljoni 12. brigade također su samo djelimično izvršili postavljene zadatke,³⁶ kao i bataljon 16. brigade.³⁷ Pošto nije bilo većeg izgleda da se postigne postavljeni zadatak u cjelini, naređen je prekid napada i povlačenje. Jedinice 17. brigade razmjestile su se u s. Grahovljani.³⁸

Iako nije postignut krajnji uspjeh, neprijateljeve snage su prikovane u uporištu i nisu mogle preduzimati bilo kakve pokrete, što je u ovom trenutku bilo veoma značajno s obzirom na to da je neprijatelj nastojao da angažuje što veće snage protiv glavnine NOVJ.

U borbama oko Pakraca i u napadu na uporište brigada je imala 4 poginula i 21 ranjenog.³⁹ U borbi kod

34 Izvještaj štaba 17. brigade od 3. i 10.2.1943; Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 32 i 107 i 108.

35 Izvještaj Zapovjedništva 1. gorske divizije od 1.2.1943, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 333.

36 Zapovijest za napad na Pakrac i izvještaj o napadu na Pakrac, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 7 i 18.

37 Izvještaj štaba 16. brigade od 4.2.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Pakrac, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 37.

38 Napad na Pakrac, Arhiv VII, reg. br. 4-1/4, K. 1129.

39 U dokumentu o napadu na Pakrac stoji da je u brigadi bilo 5 poginulih i 12 ranjenih.

s. D. Čaglić junački je poginuo omladinac vodnik Jole Joco Mihajlović iz 1. čete 1. bataljona. Stab brigade u svom izvještaju štabu 4. divizije predložio je da se njegovo ime spomene na radio-stanici »Slobodna Jugoslavija«. U ovim borbama istakli su se Branko Kuprešanin iz s. Raškovac, zamjenik političkog komesara 1. bataljona,⁴⁰ Dušan Popović iz s. Svinjice (Banija), politički komesar 3. čete 2. bataljona, Milan Svrabić, Dušan Macakanja i 3. omladinska četa.

Već 5. februara 1943. prema naređenju štaba divizije od 4. 2. 1943. Sedamnaesta brigada naređuje bataljonima da krenu pravcem V. Javornik—Metla—s. Zvečevo—Voćin—Macute. Prištapske jedinice kretale su se u sastavu 2. bataljona.⁴¹

Pokret koji je izveden preko Psunja i Papuka bio je u duhu direktive Vrhovnog komandanta da sve partizanske jedinice širom Jugoslavije nanose žestoke udare oslabljenim neprijateljskim uporištima. Sprovodeći ovu direktivu štab 4. divizije je 10. 2. 1943. izdao zapovijest⁴² za napad na uporišta u Virovitici, selima Spišić Bukovici, Suhopolju i Lukaču.

Virovitica — kotarsko mjesto, sa blizu desetak hiljada stanovnika, središte šireg podravskog regiona — bila je veoma važna karika u lancu utvrđenja kojima je neprijatelj branio Podravinu. Ona je i raskrsnica pruge i puteva: Zagreb—Osijek i Barč—Novska. Osim vojnog od prvog napada na Viroviticu očekivao se i veliki politički uspjeh za jači uticaj NOP-a među narodom Podravine.

U Virovitici su se nalazile ove neprijateljske snage: 100 pitomaca podoficirske škole, samostalni konjički divizion, jedna četa 3. bataljona »ES« (jedinica sastavljena od pripadnika njemačke nacionalne manjine) i 50 žandara.

U napadu na uporište u Virovitici učestvovala su 12, 16. i 17. brigada — ukupno 10 bataljona. Samo uporište napadalo je 7 bataljona, 2 su obezbjeđivala napad od inter-

40 Januara 1945. poginuo kao politički komesar 21. udarne brigade 28. udarne slavonske divizije.

41 Zapovijest štaba 17. brigade od 5. 2. 1943. za pokret, Arhiv VII, reg. br. 15-1, K. 1129.

42 Zbornik, tom V; knjiga 12, str. 111 i 132.

vencije neprijateljevih snaga iz susjednih uporišta, dok je jedan bataljon bio u divizijskoj rezervi,

Sva tri bataljona 17. brigade učestvovala su u napadu: Prvi bataljon je napadao malu željezničku stanicu i jedan bunker kod ciglane; Drugi bataljon imao je zadatak da likvidira kasarnu a 3. bataljon neprijateljevo uporište u Špišić Bukovici.

Napad je počeo u noći između 11. i 12. 2. 1943. i već poslije dva sata borbe likvidirano je uporište Špišić Bukovica,⁴³ tri sata nakon toga i uporište Lukač, a ujutro oko šest časova 12. februara u samom gradu Virovitici zauzet je pretežan broj utvrđenih tačaka. Ostaci neprijatelja bili su stjerani u konjičku kasarnu, utvrđeni grad u centru Virovitice, i u masivnu zgradu željezničke stanice.

Kada je izgledalo da će uspjeh napada biti potpun, uslijed nedovoljne budnosti 3. bataljona 16. omladinske brigade, koji je zatvarao pravac od Podravske Slatine, u Viroviticu su se probila dva oklopna voza,⁴⁴ a zatim i jedan iz Đulavca. Ti vozovi su se pojavili iza leđa naših bataljona, pa su ih iznenadili na potpuno brisanom terenu, naneli im teške gubitke i tako unijeli pometnju i nekontrolisano povlačenje u do tada planski izvođenu akciju. Jedinice 12, 16. i 17. brigade koje su ponovo pokušale da krenu u napad nisu u tome uspjele. Borba je prekinuta 13. februara ujutro i snage 4. divizije su se povukle na Bilogoru.

Napad na Viroviticu vojnički nije u potpunosti uspio. Međutim, njegov moralno-politički efekat bio je veliki, jer je akcija na Viroviticu uspaničila neprijateljska uporišta na cijelom području. No, neprijatelj je pretrpio i ozbiljne gubitke.⁴⁵ Samo 17. brigada je u borbi ubila 20 protivničkih vojnika, dok su zarobljeni 1 oficir, 1 podoficir i 43 domobrana. Zaplijenjeno je 89 pušaka i razne druge

43 Izvještaj štaba 17. brigade od 12. i 13.2.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Viroviticu, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 152, i str. 257; Arhiv VII, reg. br. 38-1, K. 1130.

44 Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 187 i 188.

42 Zbornik, tom V; knjiga 12, str. 111 i 132.

opreme i materijala. Brigada je imala 2 poginula⁴⁶ i 5 ranjenih boraca.⁴⁷

Eho borbe u Virovitici i oko nje stigao je i do Osijeka, o čemu se panično govori u izvještaju ustaškog stožera. Ustaške komande obraćale su se za pomoć i 387. njemačkoj diviziji, jer su strahovale od novih napada partizana.⁴⁸

I u ovoj borbi, osobito u dejstvima na željezničku prugu, ispoljio se nedostatak alata i sredstava za rušenje i diverzije. Zato je štab divizije 17. 2. 1943. naredio da se u brigadama formiraju pionirski vodovi, jačine do 30 boraca.⁴⁹

NA BILO-GORI I U MOSLAVINI

U vrijeme izvođenja napada na Viroviticu u brigade je stigao potpun tekst naređenja vrhovnog komandanta NOV i POJ druga Tita od 7. 2. 1943. o zadacima svih snaga NOV i POJ u vezi sa tokom tzv. četvrtne neprijateljske ofanzive. U njemu između ostalog stoji:

»... Naredujem svim partizanskim odredima i brigadama u Slavoniji, Sloveniji, Srbiji, Crnoj Gori, Hercegovini i istočnoj Bosni da odmah otpočnu ofanzivu protiv oslabljenih garnizona neprijatelja. Da uništavaju željeznički saobraćaj, vojna slagališta, ceste, telefonske i telegrafske veze i druge objekte...«⁵⁰

Međutim, jedinice divizije su već i do tog trenutka dejstvovala u duhu ovog naređenja vrhovnog komandanta, dobijenog preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«.

Poslije neuspjelog napada na Viroviticu jedinice divizije povukle su se na Bilo-goru s ciljem da se tu srede i kroz 5—6 dana krenu u nove akcije. Međutim, tih dana neprijatelj u Bjelovaru, s. V. Pisanica, V. Grdevcu, Grubišnom Polju, Zdencima, Ivanovom Selu i Dulavecu prikuplja oko 6.000 vojnika radi dejstva protiv naših jedi-

46 Zbog pogrešnog punjenja minobacača poginuli su komesar 3. čete 1. bataljona Mijo Funarić i borac Duro Konečnig.

47 Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 174.

48 Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 450 i 464.

49 Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 184.

50 Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 226 i 227 i knjiga 13, str. 126.

nica na području Bilo-gore.⁵¹ Uskoro neprijatelj pojačava svoju aktivnost ka položajima naših jedinica uz podršku od po 10 do 15 aviona. Očito je da neprijatelj teži da koncentričnim dejstvom okruži Bilo-goru, onemogućiti borbenu aktivnost 4. divizije, eventualno je razbije i uništi na tom prostoru.⁵²

Četvrta divizija se našla u veoma složenoj situaciji. Zbog toga je štab divizije, da bi jedinice izbjegle bilo kakvo iznenađenje, pored raznih mjera borbenog obezbjeđenja izdao i naređenje o postupcima jedinica za vrijeme pokreta, a posebno o mjerama maskiranja i o tome šta treba da čine u slučaju napada avijacije.⁵³ Pored ovih mjera obezbjeđenja, još prije akcije na Viroviticu, štab divizije je odredio i tajne nazive za sve jedinice divizije.⁵⁴

Boravak na Bilo-gori, u selima Dapčevica, Peratovica, Rastovac, u svim brigadama divizije iskorišćen je za sređivanje, a ponajviše za analize i izvlačenje pouka iz virovitičke akcije. Bilo je to potrebno i zbog toga jer je napad na ovo i druga uporišta uzrokovao da i neprijatelj izvlači iskustva iz svojih dotadašnjih poraza, da sada svoje garnizone bolje i čvršće pripremi za odbranu, da postaje lukaviji i oprezniji. Za sve štabove, jedinice, rukovodioce i borce na osnovu analiza po četama i u partijskim i skojevskim organizacijama bilo je jasno da se iz dana u dan prelazi na teže i složenije borbe.

Nastavljajući dalja borbena dejstva dijelovi 17. i 12. brigade već 15. 2. 1943. napadaju neprijateljeve kolone koje su u pokretu od s. V. Pisanice i G. Kovačice ka Zrinjskoj.⁵⁵ Pritisak divizije na ovom području ne jenjava.

51 Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 491 i 492.

52 Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 117.

53 Arhiv VII, reg. br. 2-3, K. 1129.

54 Četvrta divizija imala je naziv Ki a 12. brigada K₂, 16. brigada K₃ a 17. brigada K₄.

55 Arhiv VII, reg. br. 43-1, k. 907 i reg. br. 4-1/1, k. 892.

NAPAD NA V. PISANICU I GAREŠNICU

Stab divizije je 19. 2. 1943. izdao zapovijest za napad na neprijateljevo uporište u V. Pisanici, na pruzi Bjelovar—Garešnica.⁵⁶

U Pisanici se kao posada nalazila ojačana satnija 3. bojne 1. gorske divizije. Za napad na uporište određeni su 1. bataljon 17. brigade i 1. i 2. bataljon 12. brigade. Po jedan bataljon 16. i 17. brigade obrazovaće streljački stroj oko uporišta kako bi sačekivali i uništavali neprijateljske dijelove koji budu bježali iz uporišta. Tri bataljona određena su na obezbjeđenje i zasjede radi sprečavanja neprijateljeve intervencije iz susjednih uporišta, dok je jedan bataljon bio u rezervi.

Prvi bataljon 17. brigade imao je zadatak da napada na uporište sa zapadne strane, odnosno neprijatelja koji je posjeo školu i crkvu.⁵⁷ Pošto ovlada tim objektima, trebalo je da produži napad na istočni dio uporišta radi spajanja sa jedinicom koja napada sa tog pravca. Prvi bataljon 12. brigade dobio je zadatak da napadne uporište sa južne strane i pravcem na pravoslavnu crkvu, prodre na zapad. Drugi bataljon 12. brigade sa dvije čete napadao je crkvu sa drugog pravca, dok je zadatak 3. čete ovoga bataljona bio da, dejstvujući od s. Zrinske, teži ka spajanju sa ostalim dvjema četama svoga bataljona.

Prvi bataljon 17. brigade uspješno je razbio neprijateljeve posade u zaklonima i rovovima. Neprijatelj je, međutim, uspio povući znatan dio snaga u zgrade od tvrdoga materijala, iz kojih se nije dao istjerati.⁵⁸

Drugi bataljon 17. brigade, koji je dobio zadatak da postavi zasjedu prema s. Severin, pri pokretu ka određenom položaju naišao je na neprijatelja, napao ga iz pokreta, razbio i posjeo predviđene položaje. Sa ovih položaja odbio je još jedan napad neprijateljevih jedinica iz s. Severina, koje su krenule u pomoć opkoljenom uporištu u s. V. Pisanici.

56 Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 187 i 188.

57 Napad na V. Pisanicu, Arhiv VII, reg. br. 6-1/4, K. 1129.

58 Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 127. Izvještaj štaba 17. brigade od 21. 2. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na V. Pisanicu, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 227 i 257.

nici. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 8 poginulih,⁵⁹ a jedan oficir i 3 vojnika su zarobljena. Brigada je imala 2 poginula i 12 ranjenih. Bataljoni 12. brigade su izvršili osnovni zadatak. Međutim, efekat bi bio veći da jedinice nisu zakasnile sa početkom napada.⁶⁰

Pošto je neprijatelj krenuo jakim snagama iz Đurđevca, Bjelovara i Daruvara prema V. Pisanici, a da bi se izbjegla borba pod nepovoljnim uslovima, štab divizije je naredio povlačenje. Tako se jedan dio neprijateljske posade u uporištu V. Pisanica održao u zidanim objektima. Ujutro 21. 2. 1943. bataljoni 17. brigade su se povukli i razmjestili u s. M. Trnovitica.

Područje Moslavine, na kojem je dejstvovala 4. divizija, bilo je u komandnom pogledu pod štabom 2. operativne zone. Štab divizije je još 17.2. 1943. obavijestio štab zone o dolasku njenih jedinica na ovaj sektor.⁶¹ Najvažniji zadatak koji je tada trebalo izvršiti na području Moslavine bio je podržati i pospješiti razvoj ustanka. Jedna od krilatica u ovom kraju bila je: »Oslobodite Garešnicu. pa nas pozovite u vojsku, i mi ćemo doći«.

U skladu sa takvim zadacima štab divizije je 21. 2. 1943. izdao potčinjenim jedinicama zapovijest za napad na neprijateljevo uporište u Garešnici,⁶² čvorno mjesto, iz koga je neprijatelj kontrolisao teren između Moslavačke gore i Psunja i prilaze sa sjevera ka pruzi Beograd—Zagreb. Posadu u Garešnici je činila 1. satnija 3. bojne 1. gorskog zdruge, izvjestan broj mjesnih ustaša i nešto žandara, ukupno nešto preko 200 vojnika.

Za akciju na uporište i za njeno obezbjeđenje angazovano je 12 bataljona; od toga 4 u napadu, 7 za sprečavanje eventualne intervencije neprijateljskih snaga koje

59 Prema izvještaju Zapovjedništva 1. gorske divizije od 20. 2.1943. neprijatelj je imao 7 mrtvih i 17 ranjenih; Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 170.

60 Izvještaj štaba 12. NOU brigade od 21. 2.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na V. Pisanicu, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 230.

61 Pismo štaba 4. divizije NOV i POH od 21. 2.1943. štabu 2. operativne zone o dolasku divizije na područje Moslavine, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 234.

62 Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 235, 236 i 249.

bi pošle u pomoć opkoljenom uporištu i jedan bataljon u divizijskoj rezervi. U pripremama za ovu akciju naglašeni su uloga i značaj ukopavanja na položajima za obezbjeđenje boraca i oruđa. Time su, kako je to kasnije pokazala praksa, smanjeni gubici i znatno ojačani položaji.

Uporište su napadali 12. brigada, dijelovi 16. brigade i Moslavačkog odreda, dok je 17. brigada⁶³ bila u cjelini na obezbjeđenju napada.

Njen 1. bataljon posjeo je položaje na komunikaciji s. Hercegovac—Garešnica, sjeverno od s. Zdenčac, 2. bataljon sa jednom četom na komunikaciji s. Garešnica—Bjelovar u s. Rastovac i sa dvije čete istočno od s. Kajgana, na putu s. Zdenci—Tomašica (preko s. Klokočevac), a 3. bataljon na željezničkoj pruzi s. Garešnica—V. Pisanica, prema željezničkoj stanici s. Hercegovac, u Trupinskom gaju⁶⁴

Napad na uporište počeo je 22. 2. u 21.00. Tokom noći likvidirane su neke od glavnih otpornih tačaka. Pošto noću neprijatelj iz okolnih uporišta nije reagirao, štab divizije je odlučio da se napad nastavi i danju.

Međutim, ujutro 23.2. 1943. kombinovana bojna 4. gorskog zdruga 1. gorske divizije, podržana sa 4 tenka, napala je položaje 1. bataljona 17. brigade, ali je njegovim energičnim dejstvom zaustavljena kod s. Palešnika. Prva bojna 4. gorskog zdruga napadala je pravcem s. Zdenci—Klokočevac na položaje 2. bataljona. Međutim, zaustavljena je i prikovana na liniji s. Gaj—Topolovac. Položaje 3. bataljona napadali su dijelovi 4. kombinovane bojne. I oni su zaustavljeni.⁶⁵ Neprijatelj je, međutim, svim silama nastojao da se probije do uporišta u Garešnici. Naročito je uporan pritisak vršen na položaj 2. bataljona, gdje se razvila ogorčena borba. Uslijed brojne i tehničke nadmoćnosti neprijatelja 2. bataljon se morao povući. No, uslije-

63 Zapovijest štaba 17. brigade od 22. 2.1943. za napad na Garešnicu, Arhiv VII, reg. br. 22-1/1, K. 1129.

64 Izvještaj štaba 17. brigade od 25. 2.1945. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Viroviticu, V. Pisanicu i Garešnicu, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 257; Izvještaj štaba 17. brigade od 24.2. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o akciji na Garešnicu, Arhiv VII, reg. br. 33-2, K. 908.

65 Izvještaji Zapovjedništva 1. gorske divizije od 22. 2.1943. o napadu na Garešnicu; Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 526, 527, 529 i 656.

dio je manevar, jer su bataljonu pristigle u pomoć dvije čete 1. bataljona 12. brigade⁶⁶ i jedna četa Moslavačkog NOP odreda, pa je izveden zajednički energičan protivjuriš. Neprijatelj je odbačen, a 2. bataljon je ponovno posjeo ranije položaje.

I na položajima 3. bataljona neprijatelj je žestoko napadao, ali bez uspjeha.

Jedinice koje su napadale Garešnicu ni u toku noći 23/24. februara nisu uspjele da zauzmu sve utvrđene tačke. Pošto je na zasjedi 17. brigade u rejonu Kajgana i Zdenčak neprijatelj stalno pojačavao pritisak i dovlačio nove snage, štab divizije je odlučio da se napad na Garešnicu prekine i da se brigade povuku u rejon Dišnik—Popovac.

U borbama oko Garešnice⁶⁷ 17. brigada je ispoljila veliku borbenu spremnost i moralnu snagu. Iako je neprijatelj bio veoma nadmoćan, a bataljoni oskudijevali u municiji, položaji su čvrsto držani i protivnik je skupo plaćao svaki svoj napad. Bilo je boraca koji su jurišali na neprijatelja praznih pušaka, bez ijednog metka. Nikakav umor, oskudica i hladnoća nisu umanjili moral borbenog stroja 17. brigade u danonoćnim borbama. Naročito su se istakli komandir 1. čete 2. bataljona Milan Svrabić, vodnik 1. voda 2. čete 2. bataljona Marko Trbojević, zamjenik komandira 3. čete 2. bataljona Branko Vitanović i borac Rudi Rajh.

Brigada je u ovim borbama imala 11 poginulih i 15 ranjenih. Junački su poginuli: Martin Dukić iz s. Ridice, Bajmok kod Sombora, Milan Balaban iz s. Maja kod Gline, Branko Vaianović iz s. Gvozdanska kod Virovitice, i politički delegat Spaso Bosanac iz 3. čete 2. bataljona.

*

Krajem februara 1943. komandni sastav štabova bataljona 17. brigade bio je sljedeći:⁶⁸ komandant 1. bataljo-

66 Izvještaj štaba 12. brigade od 27. 2. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Garešnicu, Zbornik, tom V, knjiga 12, str. 271 i 273.

67 Bojne relacije 17. brigade, Arhiv VII, reg. br. 4-8/2, K. 1130.

68 Izvještaj štaba 17. brigade od 22. 2. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o sastavu štabova bataljona, Arhiv VII, reg. br. 18/10, K. 907.

April 1943. na Lutoču. Štab brigade sa komandama bataljona

na Dušan Kreća, politički komesar Mirko Bulović Zet, zamjenik komandanta Rade Marković Salko, a zamjenik političkog komesara Branko Kuprešanin; komandant 2. bataljona Milan Joka, politički komesar Ivan Šibi, zamjenik komandanta Nikola Sužnjević i zamjenik političkog komesara Rafo Jakob; komandant 3. bataljona Branko Vuković, politički komesar Matija Rajdl, zamjenik komandanta Luka Skrinjar a zamjenik političkog komesara Aleksandar Jovanović.

*

Dvadeset sedmog februara 1943. brigada je krenula prema Bilo-gori.⁶⁹ Nedaleko od sela V. Mlinska, kod šume, napadnuta je od neprijatelja koji je došao iz s. V. Trno-

⁶⁹ Zapovijest štaba 17. brigade od 26. 2.1943. za pokret, Arhiv VII, reg. br. 26-1, K. 1129.

vitica.⁷⁰ Dijelovi 1. bataljona koji su bili u brigadnoj pret-hodnici na vrijeme su uočili zasjedu, pa se bataljon razvio u streljački stroj i uspješno napao te neprijateljeve snage. Iako su mu nanijeti ozbiljni gubici, neprijatelj je ipak uspijevao da kontroliše prijelaz preko rijeke Trnovitice. Stoga je brigada bila primorana da promijeni pravac kretanja i produži pravcem s. N. Ploščica—Dražica—željeznička pruga ka Garešnici i dalje V. Pisanica—Ladislav—željeznička pruga Grubišno Polje—V. Grđevac—Pavlovac—V. Barna. Po prijelazu komunikacije V. Zdenci—Pavlovac 2. bataljon je postavio zasjedu i pri tom uništio jedan neprijateljev kamion.⁷¹ Pored mina za minobacače, zaplijenjeno je i dosta municije, što je bilo značajno, jer se divizija iz Moslavine vraćala gotovo bez municije. Iz s. V. Barne brigada je nastavila marš za s. Topolovicu i s. Gakovo gdje se sutradan odmarala a potom krenula ka Voćinu.⁷²

U razdoblju od 25. 2. 1943. do 5. 3. iste godine brigada je u borbama od neprijatelja zaplijenila jedan puškomitraljez, 120 granata za minobacač 81 mm i dosta razne druge opreme i materijala. U isto vrijeme imala je 3 ranjena. U borbi kod s. Pavlovica istakao se puškomitraljezac 3. čete 2. bataljona Branko Mišćević.

Vrijeme do polovine marta 1943. prošlo je bez ozbiljnih borbenih dejstava, te je iskorišćeno za sređivanje borbene opreme i naoružanja i za analizu borbenih dejstava. Nastojalo se da se borcima »što prije i što je moguće u većoj mjeri da vojničkog znanja, u prvome redu iz borbene obuke«.⁷³ Moral i borbenost boraca bili su zadovoljavajući, ali nije bilo dovoljno praktičnog znanja i umješnosti u korišćenju borbenih sredstava. U nekim napadima na neprijateljska uporišta, posebno u likvidaciji neprijateljeve žive sile, nije bilo dovoljno uspjeha, te se u pomenutom

70 Desetodnevni izvještaj štaba 17. brigade od 5. 3.1943, Zbornik,, tom V, knjiga 13, str. 55.

71 Izvještaj ustaškog glavnog ravnateljstva za javni red i sigurnost od 5. 3.1943, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 483.

72 Zapovijest štaba 17. brigade od 27. i 28.2.1943. potčinjenim jedinicama za pokret, Arhiv VII, reg. br. 27-1, K. 1129 i reg. br. 28-1, K. 1129.

73 Naređenje za borbenu obuku sa borcima 4. divizije NOV i POH: od 12. 3.1943, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 42.

naređenju štaba divizije skreće pažnja da se stečena iskustva prenose na nove borce i rukovodioce i da se borbama poslije svake borbe skrene pažnja na učinjene greške. Ovim naređenjem upozorava se, takođe, na potrebu pravilnijeg korišćenja naoružanja i što odgovornijeg vršenja patrolne i stražarske službe.

U POŽEŠKOJ KOTLINI

Dolazak i raspoređivanje jedinica 4. divizije u rejon od s. Voćina do Slatinskog Drenovca⁷⁴ izvršeno je radi izvođenja borbenih dejstava i likvidacije neprijateljevih uporišta na sjevernoj strani Požeške kotline i u svrhu zaštite slobodne teritorije.

Radi bezbjednosti i ostalih jedinica divizije u rejonu razmještaja 17. brigada je 9. 3. 1943. od štaba 4. divizije dobila naređenje da kontroliše i zatvori pravce prema Podravskoj Slatini i s. Sladojevci, održavajući vezu desno sa 12, a lijevo sa 16. brigadom.⁷⁵ Istog dana uveče⁷⁶ štab 17. brigade izdao je zapovijest štabu 2. bataljona da odmah izvrši pokret pravcem s. Voćin—Jovanovica—Lutoč u rejon Zajle, odakle će osiguravati naše bolnice na Ravnoj gori, zatvarajući pravce od Daruvara i Sirača. Istovremeno u rejonu Gradina sa istim zadatkom već se nalazio jedan bataljon 12. brigade. Sutradan, 10. marta, štab 17. brigade naredio je i 3. bataljonu da krene ka položajima 2. bataljona sa istim zadatkom.⁷⁷ Sa ovim bataljonom krenuo je i zamjenik komandanta brigade Nikola Demonja. Dan kasnije 1. bataljon 17. brigade smijenio je na položajima na pravcu s. Dulavec—Pivnica bataljon 16. brigade, dok je

74 Operativni izvještaj štaba 4. divizije NOV i POH od 12. 3. 1943, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 130.

75 Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 88.

76 Naređenje štaba 17. brigade od 9. 3. 1943. štabu 2. bataljona za osiguranje bolnice, Arhiv VII, reg. br. 29-L, K. 1129.

77 Naređenje štaba 17. brigade od 10. 3. 1943. štabu 3. bataljona za pokret, Arhiv VII, reg. br. 30-1, K. 1129.

2. bataljon brigade osiguravao pravac od Podravske Slatine.⁷⁸

*

Neprijatelj je neprekidno vršio ispade na slobodnu teritoriju, pa su jedinice 4. divizije bile u stalnom borbenom kontaktu s njim. Činio je maksimalne napore da razbije njene jedinice da bi lakše suzbijao jačanje NOP u Slavoniji i dezorganizovao u to vrijeme već solidno organiziranu slobodnu teritoriju, koja je bila od ogromnog značaja i za NOP i za jedinice 4. divizije.

Obavještajna služba štaba 3. operativne zone obavijestila je štab 4. divizije da neprijatelj ponovo planira napad na zapadne dijelove naše slobodne teritorije, s posebnim ciljem likvidacije tajne partizanske bolnice broj 3 na Ravnoj gori. Da bi preduprijetio namjere neprijatelja, štab 4. divizije određuje za to 16. i 17. brigadu i radi efikasnijeg rukovođenja ovim jedinicama od štabova ovih brigada formira poseban operativni štab.

Osnovni zadatak ovih dviju brigada bio je odbrana Ravne gore. Zbog toga je štab 4. divizije NOV i POJ 13. 3. 1943. izdao slijedeće naređenje:⁷⁹ 17. brigada da posjedne dominantne tačke na liniji M. Javornik—V. Javornik—Metla; 16. brigada da posjedne Petrov vrh, Pogani vrh i Zelenu lokvu. Pokret iz s. Voćin radi posjedanja određenih položaja naređen je za 13. mart, najkasnije do 24.00. Operativni štab nalazio se u s. Bijela. U rejonu Bijele došlo je 15. marta do žestoke borbe sa dijelovima neprijateljske 1. gorske divizije,⁸⁰ koji su odbijeni. Sve do 19. marta, odnosno do napada na neprijateljevo uporište u Kutjevu brigada je na ovome prostoru suzbijala lokalne upade neprijatelja na našu oslobođenu teritoriju.

78 Naređenje štaba 17. brigade od 11. 3.1943. štabovima 1. i 2. bataljona za obezbjeđenje, Arhiv VII, reg. br. 31-1, K. 1129.

79 Naređenje za odbranu Ravne gore štaba 4. divizije NOV i POH od 13. 3.1943, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 142.

80 Izvještaj Zapovjedništva 1. gorske divizije od 15. 3.1943. o akciji iz Pakraca u pravcu s. Bijela i Borki, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 567.

I pored čestih borbi slavonske brigade i odredi bili su i veoma značajan politički činilac na terenu, među narodom. Tako su politički rukovodioci vodova, četa, bataljona i brigada pored terenskih političkih i partijskih radnika u selima gdje bi jedinice bile razmještene objašnjavali borcima i narodu značaj izbora za organe nove narodne vlasti, narodnooslobodilačke odbore. Borci i rukovodioci jedinica učestvovali su (prema uputstvima štaba 3. operativne zone, koji je imenovao i opštinske izborne komisije) 14. marta i na izborima, odnosno glasali su za NOO za sela u kojima su rođeni. Tako su, na primjer, borci 1. bataljona⁸¹ u svojim jedinicama glasali za odbornike NOO 14 slavonskih opština, odnosno za odbornike u opštinama Voćin, Bijela, Buč, Ožegovci, Brusnik i još 9 slavonskih opština.

*

Iako je štab 4 divizije tih dana brinuo i o odbrani slobodne teritorije, nije zapostavljao aktivna napadna dejstva, pa je inicijativa bila stalno na strani naših snaga. Štab divizije je intenzivno prikupljao podatke o neprijatelju i pripremao planove za čišćenje Požeške kotline.

Cilj predstojećih dejstava bio je da se ovladavanjem Požeškom kotlinom i satjerivanjem neprijatelja u samo uporište Slavonske Požege omogući dalji razmah narodnooslobodilačkog pokreta u tom kraju. S druge strane likvidiranjem manjih neprijateljskih uporišta, koja su kao predstraže osiguravala ovaj veliki garnizon, trebalo je doći do oružja, municije i opreme. I sa političkog i sa vojničkog gledišta akcije 4. divizije u Požeškoj kotlini imale su veliki značaj za cijelu Slavoniju.

Pošto je Požeška kotlina za neprijatelja imala stratejski značaj, on je bio riješen da je brani po svaku cijenu. Osim Slavonske Požege, u kojoj je neprijatelj imao posadu od oko 1.000 ljudi, u okolnih dvadesetak uporišta nalazilo se po 100—200 ustaša, domobrana ili »folksdojčera«.

81 Izvještaj štaba 1. bataljona od 15.3.1943. štabu 17. brigade o izborirrfā za NOO, Arhiv VII, reg. br. 1-2, K. 1132.

Napadom na uporište u s. Velikoj 15. 3. 1943« otpočelo je slamanje otpora u neprijateljskim uporištima i na sjevernoj strani Požeške kotline. Zatim je napadnuto si Vetovo i konačno 19. 3. 1943. s. Kutjevo.

Za akciju na Kutjevo određena je 17. brigada. Prvom bataljonu je naređeno da napada pravcem od s. Vetovo, odnosno sa južne i zapadne strane, 2. bataljonu — sa sjeverozapada a 3. sa južne strane a ukoliko bi se neprijatelj povukao u samo uporište da postavi obezbjeđenje od s. Kule i Bekteža.⁸²

U izvještaju štaba 17. brigade o napadu na uporište u s. Kutjevu⁸³ stoji, da je naređeno 1. bataljonu da napada sa zapadne strane, 2. bataljon sa sjevera a 3. bataljon da postavi obezbjeđenje od s. Bekteža i Kule.

Neprijateljeve snage (dijelovi 2. bojne 5. pješadijskog puka) čuvši da su već likvidirana uporišta Velika i Vetovo, napustile su Kutjevo bez borbe i povukle se u Slavonsku Požegu.⁸⁴ Tako su 1. i 2. bataljon ušli u s. Kutjevo bez borbe. Prvi bataljon je zarobio 21 domobrana, u stvari jednu jaču patrolu. Drugi i 3. bataljon zaplijenili su manje količine ratne opreme i materijala.

NEPRIJATELJSKA OFANZIVA »BRAUN«

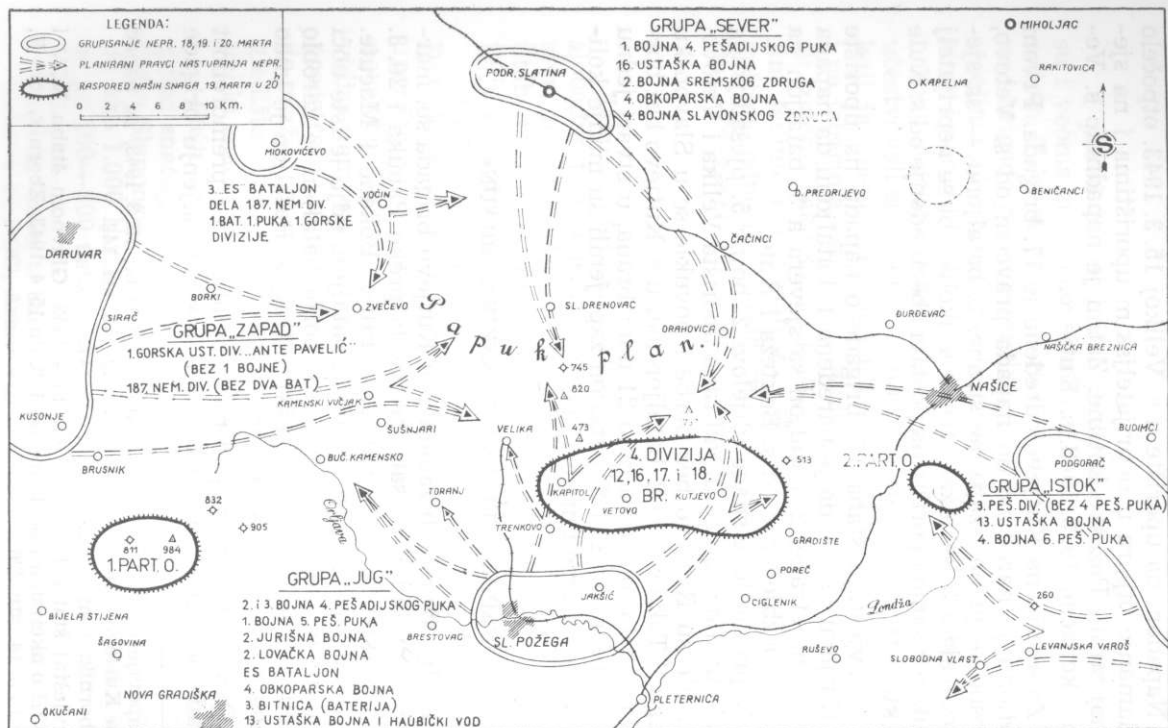
Poslije izvršenih zadataka u Kutjevu brigada se, maršujući neprekidno 18 sati, prebacila preko Papuka i 20. 3. 1943. razmjestila u rejonu s. Čeralije, Bokane i Macute. U s. Čeralijama je razmješten 1. bataljon, gdje je iste noći napadnut od neprijatelja. U toj borbi bataljon je zarobio trojicu ustaša i zaplijenio teški mitraljez. Bataljon je imao jednog poginulog i 4 ranjena.

Ovaj iznenadni napad na 1. bataljon, a i premorenost brigade od dugog marša bio je uzrok zakašnjenju brigade

82 Zapovijest štaba 4. divizije NOV i POH od 19. 3.1943. za napad na Kutjevo, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 142.

83 Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 147.

84 Izvještaj štaba 4. divizije od 15. 4.1943. Glavnom štabu NOV i POH o akcijama i borbama od 1.3. do 15. 4.1943, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 226.

Obostrani raspored uoči neprijateljske ofanzive »BRAUN« i operativna zamisao neprijatelja od 19. marta 1943.

da posjedne nove položaje na M. Javorniku i Metli. Naime, na ovim položajima već se nalazio neprijatelj. Ovaj napad izvela je 16. ustaška, tzv. »Štirova« bojna. Bili su to dijelovi iz sastava neprijateljevih snaga skupine »Sjever«, koje su 20. 3. 1943. otpočele ofanzivu u Slavoniji, poznatu pod nazivom »Braun«.⁸⁵ To je najveća neprijateljska ofanziva koja je preduzeta u Slavoniji u cilju razbijanja i uništenja partizanskih jedinica Slavonije i pozadinske organizacije na slobodnoj teritoriji.

Za ofanzivu »Braun« neprijatelj je koncentrisao oko 25.000—30.000 vojnika i formirao 4 skupine: »Zapad« (1. gorska divizija, bez jedne bojne, i 187. njemačka rezervna divizija sa osnovnim pravcem dejstva: Daruvar—Zvečevo); »Istok« (3. ojačana pješačka divizija, bez 4. pješačkog puka, 13. ustaška bojna i 4. bojna 6. pješačke pukovnije, sa osnovnim pravcem dejstva Slavonski Brod—Kutjevo); »Jug« (2. i 3. bojna 4. pješačke pukovnije, 1. bojna 5. pješačke pukovnije, 2. jurišna bojna, 2. lovačka bojna, jedan »ES« bataljon, 4. obkoparska bojna, pionirska, 3. bitnica (baterija) 5. topničkog sklopa, artiljerijskog diviziona i samostalni haubički vod sa osnovnim pravcem dejstva Slavonska Požega—Kutjevo); »Sjever« (1. bojna 4. pješačke pukovnije, 16. ustaška bojna, 2. bojna Sremskog zdruga, 4. obkoparska bojna i 4. bojna slavonskog zdruga sa osnovnim pravcem dejstva Podravska Slatina—Kutjevo).⁸⁶

Pošto je štab 4. divizije dobio obavještenje od štaba 3. operativne zone da je neprijatelj otpočeo sa ofanzivom na slobodnu teritoriju, on naređuje 17. brigadi da iste noći 21. 3. 1943. najkasnije do 01.00 izvrši pokret pravcem Točak—s. Zvečevo—Ravna gora u rejon s. Zajle sa

85 Naredenje štaba 4. divizije NOV i POH od 20. 3. 1943. podređenim jedinicama da unište neprijatelja koji je prodro na oslobođeni teritorij Slavonije, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 311; Izveštaj štaba 17. brigade od 11. 4. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o borbama u toku neprijateljske ofanzive, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 149; Izveštaj Zapovjedništva 2. domobranskog zbora o ofanzivi »Braun« u Slavoniji, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 596.

86 Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 311. U početku snage neprijatelja brojale su oko 10.000 ljudi. Dejstva jedinica NOV i POH u Slavoniji prisilile su ga da te snage ubrzo utrostruči, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 227.

zadatkom da uspostavi kontakt sa neprijateljem i nastoji ga uvući u klopku; potom, da se po stizanju u navedeni rejon poveže sa jedinicom 1. slavonskog NOPO. U toku pokreta ka Ravnoj gori brigada dobija dopunsko naređenje da primjenom pogodnog manevra razbije neprijatelja koji nastupa od Sirača i Daruvara.⁸⁷ Osim toga, zadatak brigade bio je i da štiti evakuaciju tajne partizanske bolnice sa Ravne gore.

U toku 21. 3. 1943. održano je savjetovanje štaba 3. operativne zone sa štabom 4. divizije, na kome je razmotrena situacija nastala otpočinjanjem neprijateljske ofanzive »Braun«. Na ovom savjetovanju je izvršena procjena situacije i donesena odluka o načinu izvođenja borbenih dejstava radi sprečavanja namjera neprijatelja. Pored ostalog formiran je i Operativni štab za Slavoniju, koji je imao zadatak da direktno rukovodi borbenim dejstvima svih potčinjenih jedinica.⁸⁸

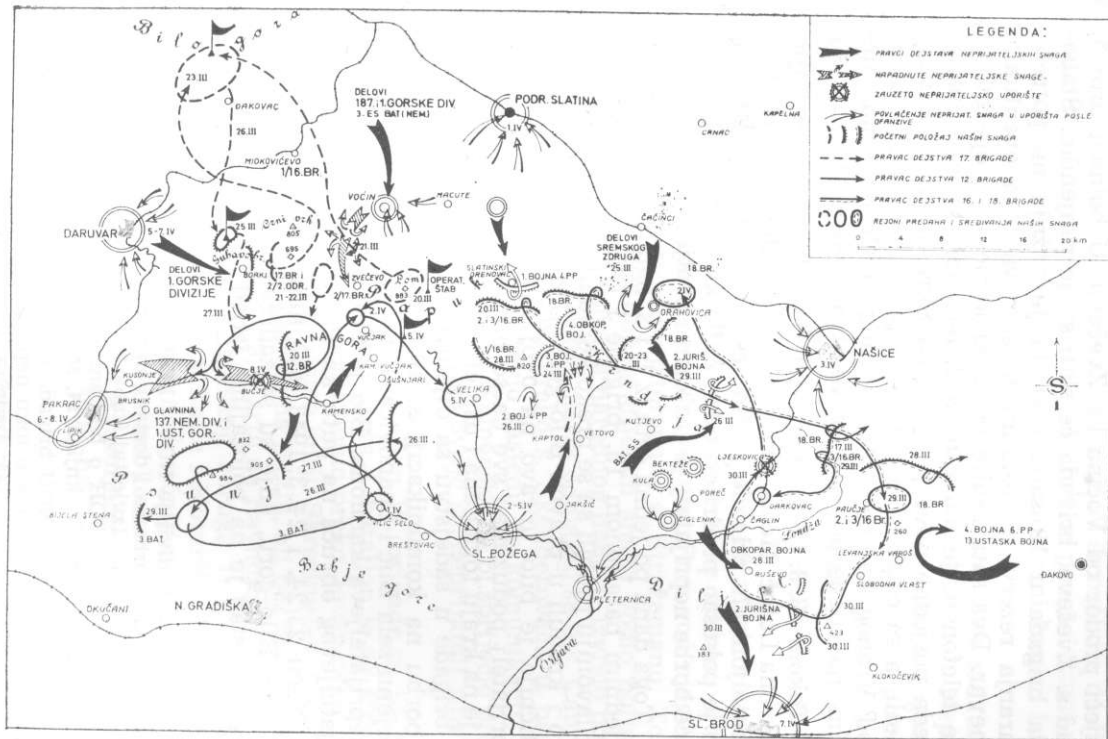
Pod komandu ovoga štaba stavljena je 4. divizija, 1. i 2. odred 3. operativne zone i sve partizanske straže⁸⁹ vojnih područja. Van sastava 17. brigade bio je njen 2. bataljon. Nalazio se na Skresinama, na Ravnoj gori, u zaštiti bolnice, pa je ušao u sastav 12. brigade, dok se u sastav 17. brigade uključio 2. bataljon 2. partizanskog odreda, Oficirska škola sa Lutoča i područne partizanske straže sa toga sektora. U ovakvom sastavu 17. brigada je dobila zadatak da posjedne položaje na liniji Točak—Trešnjevica. Njoj se takođe priključila i četa Paje Orozovića Brke iz s. Bijela. Drugi bataljon 2. partizanskog odreda dobio je zadatak da posjedne položaje zapadno od Siljkovca, k. 483, k. 337, Pjetlovac, a slušaoci Oficirske škole da zauzmu položaj na k. 683 i održavaju vezu sa 12. brigadom* na Krševinama (k. 787).

Osnovni zadatak 17. brigade je bio da zasjedama i vještim manevrisanjem razbije neprijateljeve snage i tako

87 Naređenje štaba 4. divizije NOV i POH od 21. 3. 1943. za raspored i dejstva u toku ofanzive. Zbornik tom V, knj. 13, str. 330.

88 Naređenje Operativnog štaba za Slavoniju od 21. 3. 1943. za raspored i dejstvo u toku neprijateljske ofanzive, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 333.

89 Partizanske straže postojale su i pri komandama mjesta i pri partizanskim tajnim bolnicama.

Tok neprijateljske ofanzive »BRAUN« do 8. aprila 1943.

spriječi prodor od Voćina ka Zvečevu. U bolnicu broj 5, iznad s. Zvečeva, brigada će slati svoje ranjenike. Štabovima brigada u 18 sati skrenuta je pažnja na potrebu stvaranja rezervi za osiguranje štabova i za eventualni manevar. Dva sata ranije politički komesar 3. operativne zone telefonom je naredio da 2. bataljon 2. partizanskog odreda posjedne nove položaje na Skresinama, Kadimliji i Metli, a sa ostala dva bataljona položaje iznad s. Zajla, ispod Vranog kamena, Petlove noge i Crnog vrha. Međutim, navedene položaje je već bio zaposjeo neprijatelj.

Tokom 23. 3. 1943. neprijatelj je ovladao selom Zajle, vrhovima Lutoč, Metla, Skresine i selom Budići. Istog dana 1. bataljon 17. brigade vodio je borbu sa neprijateljem koji je pokušao prodrijeti od s. Zajle ka Zvečevu.⁹⁰ Poslije kraće borbe neprijatelj je razbijen i protjeran.

Toga dana po jedna četa iz 1. i 3. bataljona 17. brigade sa jednim bataljonom 16. brigade i Operativnim štabom za Slavoniju probili su se preko komunikacije Voćin—Zvečevo i krenuli u pravcu Bilo-gore. U ovom momentu najkritičnije je bilo upravo na ovoj komunikaciji pošto je neprijatelj poduzimao sve da se probije u s. Zvečevo, što mu je na kraju toga dana i uspjelo. U to vrijeme 2. bataljon 17. brigade u sadejstvu sa dijelovima 12. brigade⁹¹ vodio je borbu na komunikaciji s. Bučko Kamensko—Pakrac, u rejonu sela Buč i Španovica. U toj akciji zaplijenjena su 4 neprijateljeva kamiona. Bio je to u stvari proboj iz neprijateljevog obruča na putu ka Psunju.

Noću 23/24. i 24. 3. 1943. sve naše jedinice prebacile su se na Bilo-goru, gdje su se zadržale i sutradan. Drugi bataljon ostao je na položajima iznad s. Cikotska Rijeka.

90 Pismo štaba 4. divizije NOV i POH od 22. 3. 1943. štabu 12. brigade o nekim borbama i dostavljanju izvještaja; Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 343; Izvještaj štaba 17. brigade od 11. 4. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o borbama u toku neprijateljske ofanzive, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 149.

91 Izvještaj štaba 12. NOU brigade od 11. 4. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o borbama u toku neprijateljske ofanzive, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 145; Izvještaj Glavnog stožera domobranstva od 24. 3. 1943. o ofanzivi na Papuku, Psunju i u Požeškoj kotlini, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 636.

Noću 25/26. marta sve jedinice koje su se nalazile na Bilo—gori prebacile su se preko željezničke pruge i komunikacije Daruvar—s. Bulavec⁹² i stigle na Vrani kamen i tu se zadržale u toku dana.

Uveče 1. i 3. bataljon 17. brigade dobili su zadatak da razbiju dijelove 1. gorske divizije u s. G. Borkima. Neprijatelj se, međutim, izvukao iz sela i posjeo veoma pogodni i dobro utvrđene položaje na Gubavom brdu. Svi pokušaji ova dva bataljona uz nekoliko ponovljenih juriša da potisnu neprijatelja sa Gubavog brda nisu dali rezultata pa se odustalo od daljeg napada i bataljoni su se povukli u rejon Vranog kamena.⁹³

Drugi bataljon 17. brigade, koji se 26. marta nalazio na Psunju, u sastavu 12. brigade, iste noći se prebacio na Papuk i sutradan proveo u s. Poljakovci. Prvi vod njegove 1. čete sukobio se sa neprijateljem u s. Stražemanu. Tokom 28. marta ovaj bataljon je dijelom snaga vodio borbu sa Nijemcima na Javornici, a narednog dana je izvršio pokret ka Okučanima. Tridesetog marta odmarao se u s. Čaprginima. Odatle je krenuo preko s. Skenderovaca u pravcu Slavonske Požege i postavio zasjedu na komunikaciji Slavonska Požega — s. Bučko Kamensko da bi spriječio prodor neprijatelja u Vilić Selo, ali ovdje se neprijatelj nije pojavio.

Za to vrijeme 1. i 3. bataljon 17. brigade su na Vranom kamenu. I u toku 28. marta 3. bataljon je na Vranom kamenu, dok je 1. bataljon krenuo preko Jovanovice i Lutoča za Ravnu goru i zaposjeo liniju Skresine—k. 856—Kadimlje, kontrolišući patrolama Metlu, ali bez dodira sa neprijateljem. Sutradan, 29. marta na Ravnoj gori došlo je do borbe sa dijelovima 4. gorskog zdruga 1. gorske divizije koji su bili u pokretu iz s. Zajle i Koturića. Neke jedinice brigade povukle su se pred nadmoćnijim neprijateljem na Lutoč, gdje su se nalazili ranjeni komandant 3. operativne zone Bogdan Crnobrnja Tolja i ranjenici 1. bataljona, smješteni u prostorije Oficirske škole na Lutoču.

92 Sada s. Miokovićevo.

93 Izvještaj Glavnog stožera domobranstva od 29.3.1943. o toku ofanzive na području Papuka, Psunja, Požeške kotline i o borbama u Lici, Zbornik, tom V, knjiga 13, str. 672.

U toku 30. marta 1. bataljon je ostao na Lutoču dok je 3. bataljon sa Operativnim štabom krenuo za Bilo-goru. Prvi bataljon je 31. marta određen za obezbjeđenje bolesnih, komandanta 4. divizije Petra Drapšina⁹⁴ i političkog komesara 3. operativne zone Marijana Stilinovića. U popodnevnom satima istog dana i ovaj bataljon se po naređenju Operativnog štaba prebacio na Bilo-goru, gdje se već nalazio 3. bataljon 17. brigade.

Neprijateljska ofanziva »Braun«, koja je otpočela 20. 3. 1943, završila se uglavnom 31. 3. 1943. Glavnina neprijateljevih snaga povukla se 31. marta u svoje garnizone⁹⁵ ostavljajući manje dijelove — jačine oko 1 bojne u mjestima s. Bučko Kamensko, Buč, Borki i Voćin.

U ofanzivi »Braun« 1. i 3. bataljon 17. brigade kretali su se sa Operativnim štabom za Slavoniju. Zahvaljujući vještim manevrima i blagovremeno preduzetim pokretima i dejstvima 17. brigada je uspješno izbjegavala udare nadmoćnijeg neprijatelja. Tokom ofanzive 18 boraca joj je poginulo a 34 su ranjena.

Dosta boraca i starješina istaklo se u ovim borbama, osobito komandiri vodova Mile Bogdanović i Stevo Blagojević, koji su ranjeni u borbi u G. Borkima. Iz 2. bataljona istakli su se Milan Svrabić, komandir 1. čete, Dušan Popović,⁹⁶ politički komesar 1. čete, Rudi Reich, politički delegat 1. voda ove čete, i Milivoj Milinović, puškomitraljezac. Iz 2. čete ovoga bataljona istakli su se desetar Marko Abalić i puškomitraljezac Milan Vajić a iz 3. čete jedna drugarica, koja je prilikom prebacivanja preko zaposjednute komunikacije s. Kamensko—Pakrac sama zarobila 9 domobrana.

⁹⁴ Kasnije komandant 6. slavonskog korpusa, a u završnim operacijama komandant 4. armije: španski borac, narodni heroj.

⁹⁵ Izvještaj štaba 4. divizije od 15. 4. 1943. Glavnom štabu NOV i POH o akcijama i borbama od 1. 4. do 15. 5. 1943, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 222.

⁹⁶ Poginuo pri napadu na Ludbreg 1944. kao zamjenik komandanta 2. bataljona 17. brigade.

U ofanzivi »Braun« neprijatelj nije uspio razbiti snage NOV i POH u Slavoniji.⁹⁷ Tek treći dan od početka ofanzive pošlo mu je za rukom da se probije u središnji dio slobodne teritorije. Uglavnom je prošao teritoriju, na kojoj su ga brigade sačekivale, napadale i uspješno manevrisale.

Na Papuku i Dilju dejstvovala su 16. i 18. brigada a na Ravnoj gori i Psunju 12. i 17. brigada. Neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke⁹⁸ dok su naše snage imale pet puta manje. Bilo je propusta u radu, rasporedu i izvođenju borbenih dejstava kod naših jedinica, pa i u radu obavještajne službe, ali su unatoč tome naši borci i rukovodioci iz ove ofanzive izašli očeličeni i obogaćeni novim znanjima i borbenim iskustvima.⁹⁹

BORBA KOD ŠUŠNJARA

Od 1. do 5. 4. 1943. Sedamnaesta brigada se nalazila na odmaranju u s. Turčević Polju, M. Dapčevici, na Vranom kamenu, Lutoču i u s. Odžakovci. Petog aprila 1943. po narednju Operativnog štaba za Slavoniju 17. brigada se prebacuje u s. D. i Srednje Borke, osim 2. bataljona, koji je ostao na Metli i tek pred veče se spustio u s. Budiče. Tih dana veći dio snaga 3. operativne zone približio se Požeškoj kotlini da bi se nakon kraćeg odmora, sređivanja i neophodne popune nekih jedinica nastavilo čišćenje neprijateljskih snaga sa naše slobodne teritorije.

Operativni štab za Slavoniju je 6. 4. 1943. izdao zapovijest za likvidaciju neprijateljevih jedinica u rejonu s. Bučko Kamensko.¹⁰⁰ Početak napada je određen za 7. 4. 1943. u 16.00 časova. U napadu je učestvovala 12. brigada,

97 Izvještaj Zapovjedništva skupine »Jug« od 10. 4.1943. o dejstvu u vremenu od 20. 3. do 7. 4.1943, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 430; Izvještaj Zapovjedništva skupine »Sjever« od 10.4.1943. o dejstvu od 20. 3. do 1. 4.1943, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 439.

98 Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 230.

99 Štab 4. divizije 22.4.1943. izdao je naredbu kojom je izrazio zahvalnost i pohvalu štabovima brigada i borcima 4. divizije, među njima i 17. brigade, za hrabrost, požrtvovanje i druželjublje u toku neprijateljske ofanzive, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 279.

100 Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 68.

dok su ostale jedinice divizije bile na obezbjeđenju radi sprečavanja pristizanja pomoći dijelovima 4. gorskog zdruga. Sedamnaesta brigada dobila je zadatak da postavi zasjedu od s. Buč na položajima s. Grđevica—Bogaz—Zabrdski Tisovac i da preko s. Mijača i Humića održava vezu sa bataljonom 18. brigade i sa bataljonom 16. brigade u s. Bučko Kamensko; zatim premač. Spanovici na položajima istočno od s. Branežaca, kontrolišući s. Zabrdske Kričke, Javornik i Metlu; jedan bataljon je dobio zadatak da vrši demonstrativni napad na s. Buč u isto vrijeme kada počne napad na s. Bučko Kamensko a, ukoliko u selu ne bude neprijateljskih snaga, da pojača napad jedinica 12. brigade.

U vrijeme prijema zadatka brigada je bila razmještena: 1. bataljon u s. D. Borkima, 2. bataljon na Metli, a 3. bataljon u Srednjim Borkima. Prvi bataljon postavio je zasjedu u s. Branešcima,¹⁰¹ na Metli i V. Javorniku, 2. bataljon u s. Zabrdskom Tisovcu a 3. bataljon u s. Zabrdski Popovci i Budićima. Pošto su se u s. Budićima nalazili dijelovi 4. gorskog zdruga 1. gorske divizije, došlo je do borbe, nakon koje se neprijatelj povukao u s. Buč.¹⁰²

Da bi slobodna teritorija bila očišćena od neprijateljevih snaga, Operativni štab za Slavoniju 8.4. 1943. u 03.40 izdaje naređenje za likvidaciju i neprijatelja u s. Buč.¹⁰³ Za napad su određena dva bataljona 12. brigade, sa južne i zapadne strane, i dva bataljona 17. brigade, sa istočne i sjeverne strane. Jedan bataljon 17. brigade određen je u zasjedu na liniji Zečji kam—s. Branežci (k. 252). Mjesto brigadnog previjališta bilo je u s. Popovci. Ostale snage divizije su imale zadatak da sprečavaju intervenciju neprijateljskih jedinica iz susjednih uporišta.

Početak napada određen je za isti dan u 12.00 časova. Napad je otpočeo u određeno vrijeme i sa manjim prekidima trajao i tokom noći. Bataljoni su napadali uporno, ali ni poslije desetosatnog pritiska nisu uspjeli razbiti dobro

101 Izvještaj štaba 17. NO brigade od 15.4.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o borbama na Bučju i Budićima, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 215.

102 Izvještaj Zapovjedništva 1. gorske divizije od 8. 4.1943. o napadu 17. NO brigade na Buč, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 400.

103 Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 101.

utvrđenu i žilavu odbranu neprijatelja. Kada je štab divizije uvidio da napad ne daje izgleda na uspjeh, naredio je:

»Akcija na Bučje prekida se bez obzira na uspjeh i sve jedinice treba da se prije svanuća povuku sa svojih položaja i upute u pravcu baza gdje će se jedinice odmarati i hraniti.«

U borbama u širem rejonu s. Buč poginuli su Drago Fintar, pomoćnik političkog komesara čete iz općine Prelog, srez Čakovec, i drugarice Velinka Grbić i Milica Grbovac, obje iz s. Draksenića kod Dubice. Sve troje su sahranjeni u s. Zabrdski Tisovac. Po završenoj borbi za s. Buč 17. brigadi je naređeno da se razmjesti u sela Potočane, Radovance, Veliku i Češljakovce. U naređenju je naglašeno da se brigada, ukoliko je neprijatelj bude uznemiravao, predislocira u rejon s. Slatinski Drenovac. Operativni štab je takođe naredio da u slučaju neprijateljeve akcije 16. i 17. brigada djeluju pod rukovodstvom zajedničkog operativnog štaba na Ravnoj gori. Ovim naređenjem je ujedno prestao da funkcioniše Operativni štab za Slavoniju a uspostavljani su ponovo štab 3. operativne zone i štab 4. divizije.¹⁰⁴

Vrijeme od 9. do 13. aprila, kada se 1. bataljon 17. brigade nalazio u s. Smoljanovci, 2. bataljon u s. Poljakovci i 3. bataljon u s. Nježići i Klisa, iskorišćeno je za sređivanje jedinica i izvođenje borbene obuke.

*

Neprijateljeve snage, međutim, otpočele su ponovo sa pokretima ka slobodnoj teritoriji. Podatke o tim pokretima štab 3. operativne zone 12. 4. 1943. dostavlja štabu 4. divizije¹⁰⁵ i napominje da je riječ o pokretu Slavenskog domobranskog združenja. S tim u vezi štab divizije 13. aprila naređuje 17. brigadi da posjedne položaje: Metla, Krševina i Ravna gora i da patrolira pravcima: s. Budići—Lutoč—Zvečevo i Bučko Kamensko. Pored toga naređeno je da

¹⁰⁴ Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 104.

¹⁰⁵ Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 170; Naređenja štaba 4. divizije NOV i POH od 12. 4. 1943, jedinicama da opkole i unište neprijatelja koji nastupa od Slavonske Požege. Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 165 i Naređenje štaba 4. divizije NOV i POH od 12. 4. 1943. jedinicama da izvrše pokret i zauzmu nove položaje, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 167.

bataljon sa Ravne gore, kod s. Kamenskog Vučjaka, kontrolniše komunikaciju s. Zvečevo—Bučko Kamensko. Bataljoni su posjeli određene im položaje a 3. bataljon, koji je bio na Krševini, 14. aprila vodio je kraću borbu sa neprijateljem i odbio ga. I sutradan bataljoni su ostali na navedenim položajima.

Poslije podne 14.4. štab 4. divizije naređuje 12. brigadi, koja je bila na položajima Uvačka glava, Koprivnato brdo, Jankovac, da krene u Požešku kotlinu¹⁰⁶ da izvidi i prikupi podatke o neprijatelju koji se nalazio na južnim obroncima Papuka i na Pšunju. Sedamnaestoj brigadi naređeno je da ostane na dotadašnjim položajima sve dok se ne raščisti situacija na Pšunju, Požeškoj kotlini i oko s. Buč.

Štab 4. divizije je 15. 4. 1943. oko 12 sati dobio izvještaj od štaba 12. brigade da je neprijatelj noću 14/15. 1943. stigao u sela Poljakovci i Biškupci i da preko Smoljanovaca i G. Vrhovaca nastupa prema Šušnjarima,¹⁰⁷ te da je 2. bataljon 12. brigade posjeo položaje iznad s. Kamenskih Šušnjara, prema s. G. Vrhovcima. Sedamnaestoj brigadi je u 13 sati naređeno da, s obzirom na udaljenost ostalih bataljona 12. brigade, zajedno sa bataljonom 12. brigade napadne neprijateljeve snage i razbije ih, a da dijelom snaga zadrži svoje dotadnašnje položaje radi kontrole toga prostora i da uspostavi vezu sa štabom 12. brigade.

Slavonski domobranski zdruk krenuo je iz Slavonske Požege na oslobođeni teritorij još 11.4. 1943. Dalji zadaci ovih neprijateljskih snaga određeni su zapoviješću Zapovjedništva II domobranskog zbora radiogramom od 15. 4. 1943. Tom zapoviješću je Slavonskom zdruhu, kod s. Vrhovaca, naređeno da 16. aprila produži nastupanje pravcem: s. Striježe vica—Kamenski Vučjak—Vučjak i zadrži se na prostoru Velebit, Lipov vrh, Korlati, Busija.¹⁰⁸

106 Naređenje štaba 4. divizije NOV i POH od 14. 4.1943. podređenim jedinicama za raspored i dejstva, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 178.

107 Naređenje štaba 4. divizije NOV i POH od 15.4.1943. štabu 17. NO brigade za napad na Slavonski zdruk, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 217.

108 Izvještaj Zapovjedništva Slavonskog zdruha od 20. 4.1943. o borbi kod Kamenskih šušnjara, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 493.

Petnaestog aprila u 16.30 sati štab divizije izdao je jedinicama naređenje¹⁰⁹ da opkole i unište Slavonski zdruk u širem rejonu s. Kamenski Sušnjari. Radi realizacije takvog cilja 12. brigadi je naređeno da jednim bataljonom posjedne Kameni grad a ostalima da napadne neprijateljeve jedinice iz sela Poljakovci i Biškupci, s leđa. Osamnaesta brigada je dobila naređenje da jednim bataljonom posjedne rejon Jankovac, Koprivnato brdo i Uvačku glavu, drugi bataljon da krene usiljenim maršem na Kameni grad, a 3. bataljonom da preko Jelove gore udari u desni bok neprijatelja i kontroliše komunikaciju s. Velika—Jankovac. Šesnaesta brigada imala je zadatak da ostane na ranijim položajima, Petrov vrh, Škupiduša, Gusti rastik,¹¹⁰ sa dva bataljona, a jednim bataljonom da posjedne V. Javornik i Metlu. Šesnaesta brigada je, međutim, veći bila krenula u akciju prikupljanja hrane u s. Pitomaču i Podravske Sesvete, tako da, udaljena od položaja koje je trebalo da posjedne, nije bila u stanju da na vrijeme stigne i svojim dejstvima utiče na tok dejstava oko s. Kamenskih Sušnjara.

Sedamnaestoj brigadi¹¹¹ naređeno je da zauzme liniju V. Javornik—Skresine—Ravna gora (k. 856), da jednim bataljonom napadne neprijateljev lijevi bok, preko s. Mrkoplja na Kruševo i Šušnjare, i poveže se sa bataljonima 12. brigade koji napadaju neprijatelja s leđa, a da sa ostala dva bataljona kontroliše Krševine i Ravnu goru i spriječi bojnu 4. gorskog zdruha 1. gorske divizije iz s. Buč da pritekne u pomoć napadnutom zdruhu.

Svi obavještajni podaci o rasporedu snaga neprijatelja i njegovim pokretima ukazivali su da on ponovno nastoji da opkoli i uništi 4. slavonsku diviziju. To je potvrdivala i informacija koju je štab 4. divizije, odnosno radio-telegrafista Bogdan Trgovčević Smjeli uoči bitke primio od domobrana radio-telegrafiste i šifranta 4. gorskog zdru-

109 Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 220.

110 Naređenje štaba 4. divizije NOV i POH od 13.4.1943. podređenim jedinicama za dejstvo u slučaju neprijateljeve ofanzive, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 170.

111 Izvještaj štaba 17. brigade od 24.4.1943. štabu 4. divizije NOV i POH za period od 15. do 25.4.1943; Arhiv VII, reg. br. 47-1, K. 1130.

ga u Daruvaru¹¹² Mladena Vrsalovića, simpatizera i saradnika NOP, o pokretu Slavenskog zdruha iz Slavonske Požege ka Kamenskom. Time su bili potvrđeni i podaci koje su prikupile neke jedinice izviđanjem. Iz svih tih razloga štab divizije, da bi preduhitrio i iznenadio neprijatelja, 16. aprila u 21.00, izdaje naređenje za napad na položaje Slavenskog zdruha u rejonu s. Kamenski Šušnjari.¹¹³

Sedamnaestoj brigadi naređeno je da odmah u sa-glasnosti sa 12. brigadom pomjeri svoje snage prema položajima određenim za izvršenje zadatka i da se manjim dijelovima osigura od s. Buč dok 16. brigada ne stigne na svoje položaje. Ovom zapoviješću su unekoliko izmijenjeni zadaci 12, 16. i 18. brigade, određeni ranijom zapoviješću. Za komandno mjesto štaba 17. brigade određen je rejon k. 498, iznad s. Mrkoplja.

Drugi bataljon 17. brigade posjeo je 16. aprila u šest sati položaje kod s. Kamenskog Vučjaka i dalje preko s. Mrkoplja. U produžetku, na desnom krilu ovoga bataljo-

112 Obavještajni oficir na daruvarskom području bio je Branko Bosanac Zoran, koji je organizovao efikasnu mrežu među pripadnicima toga zdruha. Među nekoliko desetina saradnika oficira i domobrana bio je i domobranski šifrant Mladen. On je dao doslovan sadržaj zapovijesti Ministarstva oružanih snaga tzv. NDH upućene 4. pukovniji i 4. gorskom zdruhu iz koje se mogao vidjeti tačan zadatak ovih jedinica. Tako je štab 4. divizije imao tu zapovijest u rukama prije nego domobranski pukovnik Bosnić. (Prema kazivanju Branka Bosanca, pukovnika JNA u penziji, rodom iz G. Daruvara). Kasnije je u Daruvaru formiran vojni komitet. Vojni komiteti formirani su i u nekim drugim neprijateljevim garnizonima, a sačinjavali su ih, uglavnom, pripadnici domobranstva saradnici NOP, koji su obavještajnim centrima i partijskim organizacijama na terenu dostavljali podatke o planovima i namjerama neprijatelja, brojnomo stanju jedinica, njihovom naoružanju, slali opremu i naoružanje, lijekove, papir i si. KPJ vodila je upornu borbu da se u redovima neprijatelja pridobiju svi oni koji nisu protiv naroda i nisu ogrezli u zločinima, te da se stave na stranu NOP i doprinose jačanju borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika. Mnogi takvi stupili su kasnije, kada je prijetila opasnost da ih se otkrije, u redove NOV i POH. Njihova je zasluga što se za mnoge namjere neprijatelja saznalo blagovremeno, što su neki naši aktivisti izbjegli hapšenja i logore i si. S druge strane to je u redove neprijatelja unosilo paniku, nesigurnost i razaralo moral njegovih sastava.

113 Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 233.

na, položaje je posjela jedna četa 3. bataljona. Prvi bataljon je na svoje položaje stigao sa dva sata zakašnjenja.¹¹⁴ Dvije čete 3. bataljona štatile su brigadu sa Ravne gore i ostale su na Ravnoj gori, jer 16. brigada nije bila još stigla na svoje položaje.

Kada se, nešto poslije devet sati, pojavila neprijateljska kolona, bataljoni 12. brigade i 2. bataljon 17. brigade krenuli su u napad. Neprijateljeve snage, u pokretu ka s. Kamenskom Vučjaku, našle su se iznenadno pod jakom vatrom sa svih strana.

Tako su se četiri neprijateljske bojne i jedan divizion artiljerije, koji su krenuli da napadnu i unište našu 4. diviziju, našli pod uništavajućim udarima njenih jedinica. Brojna i tehnička nadmoćnost bila je na strani neprijatelja (sa odnosom 1,5:1), osobito u naoružanju. Međutim, pravilna odluka, dobra zamisao manevra, iznenadni udar i nadasve borbeni moral boraca i starješina 12. i 17. brigade doprinijeli su da Slavonski zdruk od oko 1800 ljudi za tri sata borbe bude potpuno razbijen i uništen.

U prva dva sata borbe neprijatelj je pružao ogorčen otpor. Osobito se uporno tukla 3. satnija 18. ustaške bojne, koja je branila artiljeriju na vatrenim položajima. I ostali dijelovi zdruge borili su se očajnički. No, kako je vrijeme odmicalo, bojne su se pod pritiskom naših snaga počele povlačiti da bi, na kraju potpuno razbijene, prešle u neorganizovano bjekstvo. Broj mrtvih i onih koji su se predavali stalno je rastao.

Gubici neprijatelja u ljudstvu i tehnici, prema njihovim izvještajima,¹¹⁵ bili su: 12 oficira, 29 podoficira i 554 domobrana, a od ratne opreme i naoružanja 3 topa, 4 minobacača, 13 teških mitraljeza, 28 puškomitraljeza, 644

114 Izvještaj štaba 17. NO brigade od 17.4.1943. štabu 4. divizije NOV i POH u borbi kod Kamenskih šušnjara, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 239.

115 Izvještaj Zapovjedništva Slavonskog zdruge od 20. 4. 1943. o borbi kod Kamenskog šušnjara, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 493; Izvještaj Zapovjedništva II domobranskog zbora od 21.4.1943, Ministarstvu oružanih snaga, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 499.

puške i 36 pištolja. Po podacima iz izvještaja 12. i 17. brigade neprijateljevi gubici su nešto veći.¹¹⁶

Drugi bataljon 17. brigade, koji je neposredno učestvovao u razbijanju neprijateljskog zdruga, imao je gubitke od samo jednog ranjenog i jednog poginulog, dok je isti bataljon zarobio jednog oficira i 70 domobrana, a zaplijenio jedan teški mitraljez i jedan puškomitraljez, 60 pušaka i dosta razne druge opreme i materijala.

Pobjeda kod s. Šušnjara bila je, jedna od dotada najvećih pobjeda slavonskih partizana. Slavonski zdrug prepolovljen je i u ljudstvu i u materijalnim i borbenim sredstvima. Značajan doprinos toj pobjedi dala je i 17. brigada. I ovom prilikom do potpunog izražaja došli su visoki borbeni moral njenih boraca i rukovodilaca, ali i dobro rukovođenje od strane komandi četa, štabova bataljona i štaba brigade. Značajan udio i doprinos i u ovoj i ostalim pobjedama dao je i dobro organizovan i sproveden partijsko-politički rad u jedinicama. Od bataljona, kako to stoji u izvještaju štaba brigade¹¹⁷ štabu 4. divizije, prednjačio je u svemu 2. bataljon 17. brigade.

Primjer borbe kod Šušnjara pokazao je kako se smjelom odlukom, poslije odgovarajućih priprema i sa jedinicom visokog borbenog morala, i manjim snagama sa dobro izabраниh položaja i brojno i tehnički nadmoćniji neprijatelj može uspješno tući.

Borba kod Šušnjara je drugi ozbiljan udarac neprijateljevim snagama u Slavoniji u relativno kratkom razdoblju; prvi je neuspjeh ofanzive »Braun«.

Iz zaplijenjenog naređenja komandanta 1. gorske divizije uočava se da se od neprijateljevih posada po uporištima traži da stalno upadaju, manjim snagama, na oslo-

116 Izvještaj štaba 12. NOU brigade od 26.4.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o borbi kod Kamenskih šušnjara, Zbornik, tom V, knjiga 14, str. 339; Izvještaj Glavnog stožera domobranstva od 2. 5.1944. o borbi kod Šušnjara, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 330. U navedenim neprijateljevim dokumentima zabilježen je i podatak da je neprijatelj imao veće gubitke, naime 21 oficira, 41 podoficira i 704 domobrana.

117 Arhiv VII, reg. br. 10-1/20, K. 907 A. Nije to bio usamljen slučaj.

bodenu teritoriju, u pravcu bolnica, da bi vezali znatan dio naših snaga za određeni prostor i tako smanjili manevarsku sposobnost slavonskih brigada. Neprijatelj je pokušavao i da ostvari takve svoje namjere, ali je ubrzo od toga odustao.¹¹⁸

Na području Slavonije poslije ofanzive »Braun« pojačane su neke neprijateljske posade. Voćin je zaposjela i u njemu se utvrdila 1. bojna 1. gorskog zdruga 1. gorske divizije a s. Ceralije dijelovi 4. gorskog zdruga ove divizije i naoružani civili njemačke narodnosti iz ovoga sela.. Uporišta na jugoistočnoj strani Požeške kotline, s. Čaglin, Bekteže i Kula, pojačana su 16. ustaškom bojnomo, koja je na ovaj prostor prebačena iz Petrinje.

*

Sedamnaesta brigada je krećući se neprestano i manevrišući prešla pun krug oko središnjeg dijela Slavonije od preko 150 km. Zato je dobro došao period odmaranja,, koji je iskorišćen za sređivanje jedinica a naročito za dovođenje u ispravnost naoružanja, opreme, za popunu municijom i nabavku konja i samara.

Zapovijesću štaba brigade¹¹⁹ za pokret od 22. 4. 1943. bataljonima se određuju novi rejoni razmještaja: Prvom sela Velika i Radovanci, Drugom sela Draga i Potočani, a 3. bataljonu sela Biškupci i Stražeman. Njima se tom prilikom skreće pažnja da vode računa o snabdijevanju ljudskom i stočnom hranom iz sela koja ekonomski bolje stoje, zatim da ishrana bude što kvalitetnija pošto su borci fizički bili dosta iscrpljeni. Sugerira im se da po mogućnosti organiziraju pokretne obučarske, krojačke i puškarske radionice, a borci koji se razumiju u te poslove da sakupljaju alat i materijal i vrše opravke čim im se za to pruži prilika. Naređeno je da se borci majstori ne šalju u borbu. Tih dana je naređeno da po jedan vod bolničke čete ide u sastav svakog bataljona, Štab brigade je formirao mitraljesku

118 Izvještaj štaba 4. divizije od 3. 5.1943. Glavnom štabu NOV i POH o stanju na terenu, u diviziji i planu formiranja novih brigada, divizija i korpusa, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 45.

119 Naređenje štaba 17. brigade od 22. 4.1943. potčinjenim jedinicama, Arhiv VII, reg. br. 32-1, K. 1129.

četu,¹²⁰ pionirski vod i diverzantsku grupu. Predah je bio iskorišćen i za izvođenje obuke.

Najveća teškoća tih dana bio je tifus, od kojeg je u brigadi bilo 70 oboljelih. Zbog toga je obavljeno intenzivno pranje rublja a preduzimane su i druge mjere sanitetske zaštite da bi se spriječilo širenje bolesti.

Divizija je iz ofanzive izašla^Nbrojno oslabljena, brojno stanje joj je smanjeno na oko 2.800 boraca. Za to je trebalo preduzeti mjere za popunu brigade. Poslije dobro pripremljene mobilizacije brojno stanje divizije povećalo se uskoro na 4.200 boraca.¹²¹

TREĆI PUT NA VOĆIN

Krajem aprila 17. brigada bila je spremna za izvršenje novih borbenih zadataka. Prvi i 2. bataljon 25. 4. 1943. nalazili su se u s. Kutjevo, dok je 3. bataljon bio u s. Kaptolu. U ovim rejonima bataljoni su ostali i tokom 26. aprila a sutradan, 27. 4. 1943. su izvršili pokret i razmjestili se: 1. bataljon u sela Podgorje, Bešinac i Doljanovac, 2. bataljon u sela Potočane i Radovance a 3. bataljon u s. Velika. Do kraja aprila brigada se odmarala u selima Toranj, Oljasi, Perenci, Brđani, Biskupci, Stražeman i Draga. Narod ovih sela davao je sve što je mogao nastojeći da brigadi pruži što bolje uslove za odmor i oporavak. Boravak u ovom rejonu iskorišćen je za formiranje bolničkih vodova po bataljonima¹²² nakon odluke štaba brigada da rasformira bolničku četu.

I narednih nekoliko dana, od 1. do 5. maja brigada je na odmoru u selima Velikoj, Biskupcima, Stražemanu, Po-

120 Naredenje štaba 17. brigade od 23. 4. 1943. o raspodjeli bolničke čete i formiranju mitraljeske čete, Arhiv VII, reg. br. 4-3, K. 1130.

121 Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 45.

122 Izvještaj štaba 17. NO brigade od 4.5.1943. štabu 4. divizije NOV i POH, Arhiv VII, reg. br. 17-3, K. 908; Naredenje štaba 17. NO brigade od 1.5.1943. o formiranju bolničkih vodova; Arhiv VII, reg. br. 20-3, K. 1130. Izvještaj štaba 17. NO brigade od 14. 5. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Voćin; Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 153.

ljanskoj, Odžakovcima, Smoljanovcima, Lučincima i Crljencima.

U međuvremenu štab 4. divizije planira nove opsežne akcije, među kojima su najvažnije bile:

— oslobodjenje Voćina s obzirom na značaj koji ovo mjesto ima;

— likvidirati neka uporišta u Podravini i Požeškoj kotlini i tako proširiti oslobođenu teritoriju a to je i prilika da se dođe do novog naoružanja i opreme;

— pripremiti se za pohod na Bilo-goru, Kalnik i u Hrvatsko Zagorje, i

— nastaviti udarima po glavnoj željezničkoj komunikaciji Zagreb—Beograd.

Ovaj operacijski plan razrađivan je u vrijeme kada je neprijatelj pripremao svoju petu ofanzivu protiv glavnine NOVJ i kada je drug Tito zahtijevao, posebno od slavonskih jedinica, da što žešće napadaju prugu Zagreb—Beograd, kao i druge komunikacije i uporišta.

Nakon ofanzive »Braun« neprijatelj je posjeo i počeo užurbano utvrđivati neka mjesta kao svoja stalna uporišta, iz kojih bi ugrožavao oslobođenu teritoriju. Pošto se Voćin nalazio duboko u srcu slobodne teritorije, bilo je prirodno da ponovo i što prije dođe pod udar 4. divizije.

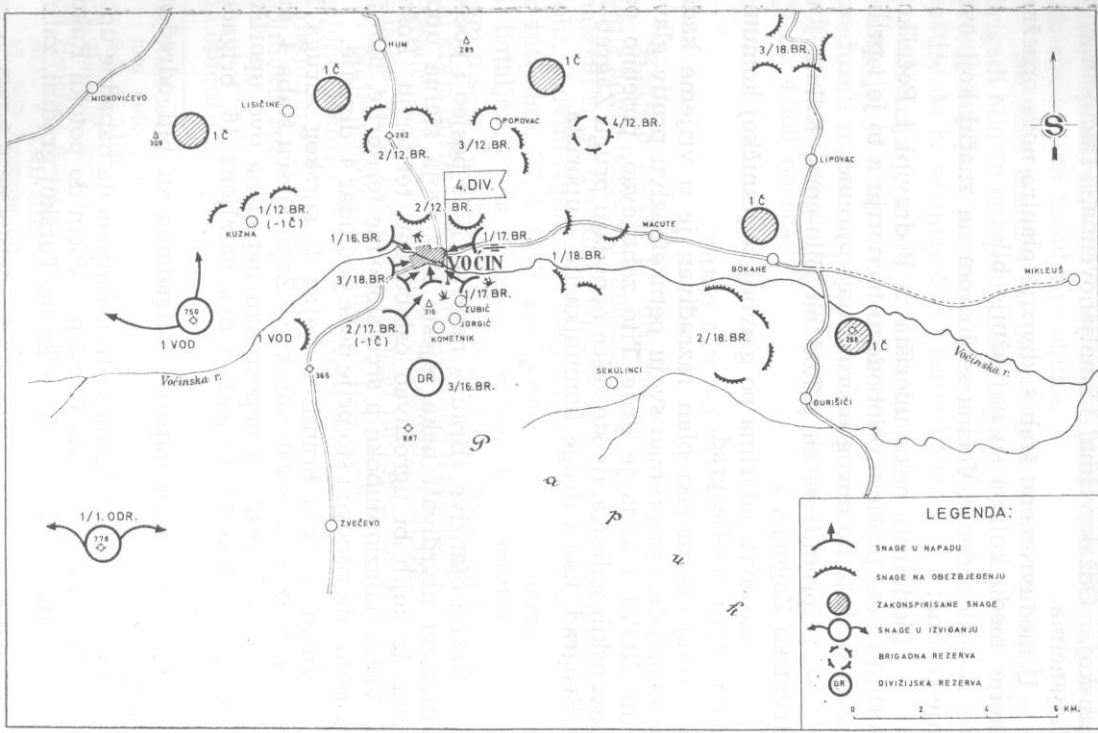
Voćin su tada branili 1. bojna 1. gorskog zdruga 1. gorske divizije, oko 600 vojnika.¹²³ Zapoviješću štaba 4. divizije od 5. 5. 1943. za neposredan napad na ovo uporište bili su određeni 17. brigada i dva bataljona 16. brigade, bez jedne čete.

Zapoviješću za napad¹²⁴ brigadama su bili određeni zadaci:

Sedamnaesta brigada sa tri bataljona da napadne uporište na odsjeku od puta Ceralije—Voćin do potoka Rakovac i da likvidira otporne tačke na Turskoj gradini, zatim

123 Izvještaj Zapovjedništva 1. gorske divizije od 8. 5. 1943. o napadu 4. divizije na Voćin, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 375.

124 Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 55.

Napad na uporište u Voćinu, maja 1943.

da s leđa napadne i od neprijatelja očisti park i rovove ispred Kestenika, nadirući prema sredini uporišta.

Šesnaesta brigada je takođe napadala Tursku gradinu i Prevenu.

Dvanaesta i 18. su obezbjeđivale napad sa pravaca Podravska Slatina i Dulavec.

Pored brigada 4. divizije u ovoj akciji su bili angažovani po jedan bataljon iz 1. i 2. partizanskog odreda Slavonije i bataljon Paje Orozovića Brke.¹²⁵ Komandno mjesto 17. brigade bilo je kod s. Jorgića,¹²⁶ a brigadno sanitetsko previjalište u s. Kometnik. Jedinicama 17. brigade koje su napadale sa istočne strane uporišta, kod puta Čeralije do potoka Rakovca, dodijeljeno je jedno minobacačko odjeljenje i top »pito« a za podršku divizijski minobacački divizion.

Štabovi i starješine su se temeljito pripremili za ovu akciju. Sve što je bilo od značaja ponovo je analizirano i utvrđeno. Bilo je slučajeva da se tražila i pomoć od pretpostavljenih komandi.¹²⁷

Za likvidaciju uporišta u Voćinu štab brigade izdao je zapovijest¹²⁸ br. 244/43, od 7. 5. 1943, u kojoj su zadaci jedinicama bili vrlo precizno određeni.

Borbena dejstva podijeljena su u tri faze: pripreme i pokret, akcija i odbrana i povlačenje. Pripreme su imale vojni, politički i ekonomski karakter. Pokret je obuhvatao kretanje do mjesta koncentracije, od ovoga do uporišta u Voćinu i kroz samo uporište. Druga faza obuhvatala je vrijeme napada, borbene znake i znake raspoznavanja, vezu i zadatke bataljona i mitraljeske čete, za likvidaciju uporišta, uništenje javnih zgrada i postupak sa zarobljenicima i civilima, evakuaciju materijala i zadatke sanitetske slu-

125 Narodni heroj poginuo u jesen 1943. kod s. Kukušnjeca, na dužnosti komandanta Daruvarskog NOP odreda; rodom iz s. G. Borki, kod Daruvara.

126 U prvom napadu na Voćin, decembra 1942, učestvovalo je 7 bataljona (3 bataljona i jedna četa u napadu, 3 bataljona na obezbjeđenju napada i jedna četa u rezervi), a u drugom napadu, januara 1943, učestvovalo je 8 bataljona (jedan bataljon i jedna četa u napadu, 5 bataljona na obezbjeđenju i dvije čete u rezervi). Jačina neprijateljevih snaga bila je približno ista.

127 Arhiv VII, reg. br. 49-1, K-1130.

128 Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 73.

žbe. Treća faza obuhvatala je znake za povlačenje i pravac povlačenja.

Prvom bataljonu dat je zadatak da napada istočni dio uporišta pravcem Turska gradina sa položaja sjeverno od s. Jorgića. Drugi bataljon je trebalo sa položaja na k. 331 da napada na jugozapadni dio uporišta, a 3. bataljon sa položaja na k. 316 južni dio uporišta Voćin. Prvi bataljon 16. brigade, bez jedne čete, napadao je rovove sjeverno od Prevende, a 2. bataljon Turski grad i Prevendu.

Napad je otpočeo¹²⁹ 8. 5. 1943. u 04.25 vatrenom pripremnom iz teških bacača i topa »pito«. Prvi bataljon, koji je napadao sa istočne strane, komunikacijom Ceralije—Voćin, koristeći rezultate vatrene pripreme teških oruđa probio je utvrde, ušao u uporište i napredovao do centra naselja, do gostionice »Kod žirafe«. Sa sjeverne strane dijelovi 1. bataljona 16. brigade probili su takođe spoljnja utvrđenja i napredovali do centra, gdje su uspostavili borbeni dodir sa 1. bataljonom 17. brigade. Drugi bataljon 17. brigade u prvom jurišu se probio u park, dok 3. bataljon nije uspio.

Početni uspjeh nije mogao biti potpuno iskorišćen. Jedna četa 1. bataljona 16. brigade, koja je bila najisturenija i postigla izvanredan početni uspjeh, nepotrebno se povukla poslije pogibije komandira čete. To je uzrokovalo povlačenje bataljona u cjelini i omogućilo neprijatelju da sasredi vatru po 1. bataljonu 17. brigade, pa je ovaj bio prisiljen da se povuče na polazni položaj, kao i 2. bataljon. Tako su se sve jedinice koje su napadale našle oko 10.00 časova na polaznim položajima. Novi napadi u toku dana nisu uspjeli; bilo je samo pripucavanja, ali bez ozbiljnih nastojanja i jedne i druge strane da se postigne vidniji rezultat.

Štab divizije, pošto je u toku dana procijenio situaciju, odlučio je da se izvrše potrebne pripreme i padom mraka

129 Izvještaj štaba 17. NO brigade od 14. 5. 1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Voćin, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 153; Izvještaj štaba 4. divizije od 21. 5. 1943. GŠ NOV i POH o napadu na Voćin i o stanju u diviziji, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 193.

ponovi napad.¹³⁰ U ponovljenom napadu, određenom za 21.00, trebalo je slomiti otpor neprijatelja i uništiti posadu uporišta. Međutim, napad nije otpočeo jednovremeno, jer su neke jedinice 16. brigade naređenje za napad dobile sa zakašnjenjem.¹³¹ Cijele noći vođena je žestoka borba. Prvi bataljon 17. brigade bio je najuspješniji i u ovome napadu. Pošlo mu je za rukom da razbije neprijatelja u rovovima istočno od katoličkog groblja, čime je u značajnoj mjeri bila narušena cjelina neprijateljeve odbrane i ozbiljno poljuljan moral njegovih jedinica. Pošto je sutradan ujutro 2. bataljon 16. brigade, koristeći se lukavstvom, zauzeo Turski grad, neprijateljske jedinice su napustile položaje pokušavajući da se probiju do okolnih uporišta.¹³² Razbijeni dijelovi neprijatelja u toku izvlačenja iz Voćina prema s. Humu naišli su na zasjedu jedinica 12. brigade i tu pretrpjeli nove teške gubitke.¹³³

Prema neprijateljevim podacima njegovi ukupni gubici u Voćinu bili su: 197 mrtvih, ranjenih i zarobljenih. I naši gubici bili su osjetni. Sedamnaesta brigada imala je 29 poginulih i 69 ranjenih.¹³⁴ Ovdje je poginuo i komandir čete Marko Plazibat, jedan od najhrabrijih komandira četa u 17. brigadi. Smrću junaka pao je i Mile Paripović iz s. Bastaja, borac 2. čete 1. bataljona.

Neprijateljski gubici bili su, međutim, daleko veći nego što to pokazuju njegovi izvještaji. Tako u pismu štaba

130 Pismo štaba 4. divizije NOV i POH o napadu na Voćin od 8.5.1943. jedinicama da nastave borbu za uništenje neprijateljeve posade u Voćinu, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 103.

131 Izvještaj štaba 16. NO brigade od 11.5.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Voćin, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 125.

132 Presudan momenat bio je zauzimanje »Turskog grada« od strane dijelova 16. brigade. Bili su to dominantni položaji i u isto vrijeme najutvrđeniji; Arhiv VII, reg. br. 10-4, K. 1129; Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 17. 5.1943. o rezultatima borbe kod Voćina... Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 416.

133 Izvještaj štaba 12. NO brigade od 15.5.1943. štabu 4. divizije NOV i POH o napadu na Voćin, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 162.

134 Šesnaesta brigada u borbi za Voćin imala je 14 poginulih i 48 ranjenih.

4. divizije NOV i POH od 12. 5. 1943. štabu 3. operativne zone o rezultatima napada na Voćin navodi se da je zarobljeno 180 domobrana i 4 oficira.¹³⁵ Ako se tome doda neprijateljjev podatak da su imali 40 poginulih i 35 ranjenih, tada stvarni gubici iznose oko 260 domobrana i oficira.

Rezultati napada na uporište u Voćinu mogli su biti znatno veći da nije bilo guste magle pa se nije moglo efikasno iskoristiti teško naoružanje. Zatim, nedovoljno su iskorišteni početni uspjesi radi ubacivanja pojačanja; nije vršen ni odgovarajući manevar snagama koje su napadale. Ako se tome doda i to da neprijatelj koji se probijao nije „gonjen, kako je to predviđala divizijska zapovijest, dolazi se do odgovora zašto posada nije potpuno uništena.

Ipak i pored ovih nedostataka bila je to veoma značajna pobjeda slavonskih partizana i novi moralni podsticaj za snage NOV i POH u Slavoniji.¹³⁶

*

Vrijeme poslije voćinske akcije, od 9. do 23. 5. 1943. Sedamnaesta brigada je provela u sređivanju i odmaranju. U toku 14. 15. i 16. maja brigada se nalazila u rejonu Točka. Sa Točka je 17. 5. 1943. izvršila pokret i to: 1. bataljon pravcem Kupusine—Jovanovica—Petlova noga, 2. bataljon na Lutoč, a 3. bataljon u s. G. Borki i na Vrani kamen. U ovim rejonima brigada ostaje sve do 22. maja, kada su noću 22/23. 5. 1943. 2. i 3. bataljon, predvođeni načelnikom štaba brigade Mihajlom Miščevićem, krenuli na sektor daruvarskog kotara radi sakupljanja hrane za tajne partizanske bolnice. Iduće noći vratio se 2. bataljon (bez jedne

135 Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 130.

136 Sedamnaestog maja 1943. formiran je 1. slavonski korpus NOV i POH. U štabu korpusa postavljeni su: za komandanta Petar Drapšin, za političkog komesara Duško Brkić, za načelnika štaba Mate Jerković i za obavještajnog oficira Jefto šašić. Korpus se sastojao od 4. divizije (12. 16. i 18. brigada) i 10. divizije (17. i 21. brigada) i nekoliko partizanskih odreda. Naredbom GS NOV i POH u junu 1943. korpus je dobio naziv 2. korpus NOV i POH, a odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ od oktobra 1943. dobio je naziv 6. korpus NOV i POJ. Formirani su 21. brigada i nova 10. divizija NOV i POJ; Zbornik, tom V, knjiga 15, dok. 52, 53, 54, 80. Arhiv VII, reg. br. 33/2, K. 106; Deseta divizija od 17. oktobra 1943. ima naziv 28. divizija, Arhiv VII, reg. br. 33/2, K. 106.

čete), dok je 3. bataljon sa tom četom 2. bataljona napao neprijateljsku posadu u s. Končanici. Napad nije bio dobro pripremljen te uporište nije zauzeto. Bataljon je imao gubitke od 2 poginula i jednog ranjenog borca,¹³⁷ a neprijatelj 2 poginula i 3 ranjena dok je jedan ustaša zarobljen.¹³⁸

Tih dana za zamjenika komandanta 3. bataljona 17. brigade postavljen je Mojica Birta Zec, dotadašnji komandir 2. čete toga bataljona.¹³⁹ (U drugom napadu na Ludbreg, u ljeto 1944, ostao opkoljen sa 2 čete kao komandant bataljona i borio se do posljednjeg metka.)

U to vrijeme zbog formiranja nove, 10. divizije u Slavoniji došlo je do promjena u štabu 17. brigade. Za komandanta brigade postavljen je dotadašnji zamjenik komandanta Nikola Demonja pošto je komandant brigade, Radojica Nenezić, postavljen za zamjenika komandanta 10. divizije; za zamjenika komandanta brigade imenovan je Milan Joka, a za političkog komesara brigade (umjesto Josipa Krajačića Prike) Ivan A. Šibi.

*

Za vrijeme odmaranja, u periodu od kraja aprila do polovine maja, i kasnije kad god je bilo vremena, pored vojne i političke nastave, izvodila se i fiskultura, a za vrijeme boravka u rejonu Lutoča organizovano je i lakoatletsko takmičenje. Osnova te fizičke obuke bilo je uputstvo 0 redovnoj fizičkoj pripremi boraca za vrijeme odmora, između marševa, pojedinih borbi i si. Tako je fizička obuka doprinosila jačanju snage i borbenih sposobnosti boraca 1 starješina. Od kolektivnih sportova osobito je bio omiljen nogomet. Kad god bi se pružila prilika, igrale su se utakmice između bataljona ili između brigada. Bilo je

137 Izvještaj štaba 17. NO brigade od 25. 5.1943. štabu 10. divizije NOV i POH, Arhiv VII, reg. br. 1-5, K. 1132.

138 Izvještaj Zapovjedništva Glavnog stožera domobranstva od 24. 5.1943. o napadu dijelova 17. brigade na Končanicu, Zbornik, tom V, knjiga 15, str. 453.

139 Naredba štaba 17. NO brigade od 25. 5.1943. štabu 3. bataljona, Arhiv VII, reg. br. 5-3, K. 1131.

susreta i sa mjesnim momčadima, kao, na primjer, sa timom Kutjeva poslije prvog oslobođenja ovog mjesta. Jedinice su pretežno sačinjavali mladi ljudi, koji kao da i nisu znali za umor. Kada nije bilo borbe ili obuke, često su organizovana sportska takmičenja. Borci sa puškom u ruci bili su isto tako veliki borci i kao navalni ili odbrambeni igrači, kao trkači ili bacači »kamena s ramena«.

PARTIJSKE ORGANIZACIJE I SKOJ

Partijske ćelije i skojevski aktivni bili su pokretačka snaga borbenog morala i političke svijesti boraca i starijina. S obzirom na to da je brigada bila formirana od bataljona iz različitih sredina, trebalo je vremena da se oni međusobno upoznaju i da djeluju kao moćna udarna cjelina. U brigadi su se mahom nalazili borci prekaljeni u borbama širom Slavonije.

Bilo je teško između tih hrabrih boraca izdvojiti najbolje, one koji treba da postanu članovi Komunističke partije ili Saveza komunističke omladine Jugoslavije. Član Partije morao je da bude čovjek izuzetnih moralnih i ljudskih kvaliteta i vrlina, uzoran u svemu, disciplinovan, za primjer ostalima, do kraja odan stvari svoje Partije i njenoj oslobodilačkoj i revolucionarnoj borbi, veliki borac za bratstvo i jedinstvo, spreman da se nesebično žrtvuje radi ostvarenja ciljeva narodnooslobodilačke borbe.

Čistota lika komunista bila je najveća svetinja. Možda se baš zato što se toliko držalo do lika člana Partije i sektašilo¹⁴⁰ kod prijema u članstvo KP. Polovinom januara 1943, na primjer, u 1. bataljonu od 250 boraca samo su 23 članovi Partije i 25 kandidati, a u 2. bataljonu među 190 boraca 21 su članovi Partije i kandidati za člana Partije. Ni članova SKOJ-a nije bilo mnogo više. U Prvom bataljonu bilo ih je 58, a u Drugom — 42.

Brigadni komitet i bataljonski biro preduzeli su mjere da se to stanje popravi. Pratilo se ponašanje boraca i

140 Arhiv VII, NOR, film br. 5, str. 117—119, i dalje do str. 136.

starješina u borbi, odnosi prema drugovima i prema narodu i drugo. Prva takva prilika bila je sedmodnevna borba za Voćin. U izvještaju o tome se kaže: »Poduzete su mjere da se sve one partizane koji su se naročito istakli u tim borbama svojom hrabrošću primi za partijske kandidate«.

Samo mjesec dana kasnije, zahvaljujući boljem shvaćanju zadatka jačanja partijske i skojevske organizacije, brojno stanje partijske organizacije u brigadi povećalo se za 45 novoprimitih članova Partije i 17 kandidata. U izvještaju zamjenika političkog komesara 17. brigade od 20. 2. 1943. navodi se da u 1. bataljonu ima 48 članova Partije i 35 kandidata, u 2. bataljonu 44 člana i 28 kandidata, u 3. bataljonu 26 članova i 17 kandidata, u bolničkoj četi 2 člana i 3 kandidata i u štabu brigade 6 članova Partije i jedan kandidat za člana Partije.

Partijske i skojevske organizacije imale su značajnu ulogu i u kulturno-prosvjetnom radu. Učitelj ili gimnazijalac bio bi zadužen da, kad se za to ukaže prilika, radi sa nepismenima. A u vrijeme rada sa nepismenim ove bi na dužnostima zamjenjivali ostali borci; i u tome su prednjačili članovi Partije i SKOJ-a. Članovi Partije i SKOJ-a također su radili sa nepismenima, najviše u slobodnom vremenu kako bi se svi borci čim prije opismenili. Evo, šta o tome stoji u izvještaju od februara 1943: »Povelili smo kampanju da se razbije nepismenost. Postigli smo slijedeće rezultate: U 1. bataljonu je bilo 17 nepismenih, od kojih su 6 naučili donekle i čitati i pisati, a ostali su naučili da čitaju. U 2. bataljonu ima 32 nepismena, od kojih su 10 naučili nešto čitati i pisati. U 3. bataljonu bilo je 26 nepismenih, od kojih je 23 naučilo slagati slova«.

*

U drugoj polovini aprila brigada se nalazila u selima sjeverozapadnog dijela Požeške kotline. Pošto su jedinice uslijed gubitaka u ofanzivi »Braun« i oboljenja od pjegavog tifusa, bile prorijeđene, smanjene, trebalo ih je popuniti mobilizacijom. Na sastancima partijskih ćelija i sko-

jevskih aktiva postavljeno je da se novodošlim borcima pride, da ih se prihvati, da se s njima što prije uspostave prisni odnosi, da se zadobije njihovo povjerenje i da oni što prije prihvate desetine, vodove i čete kao svoj novi dom. Starim borcima i nije trebalo mnogo govoriti o značaju homogenosti kolektiva i dobrih međuljudskih odnosa. Zato su činili sve kako bi se novodošli borci što prije uklopili u novu sredinu. Ubrzo se osjetila korisnost partijsko-političkih priprema. Evo kako je u to vrijeme svojoj kući pisala jedna partizanka:

»Nisam znala da je tako lijepo u partizanima. U početku bile je neobično i sve sam mislila kako bih se vratila kući. Međutim,, naišla sam na divnu drugaricu pa danas više o tome ne mislim...«

Partijski komiteti, ćelije, skojevski aktivni i svi komunisti uživali su veliki ugled u desetinama, vodovima i četama. Zato nije bio rijedak slučaj da borci pitaju sekretara partijske ćelije u četi mogu li postati članovi Partije. Tako je, na primjer, borac 1. čete 1. bataljona Majeveca upitao jednom partijskog sekretara šta bi on trebalo da uradi pa da bude primljen u Partiju.

Prema izvještaju pomoćnika političkog komesara brigade od 15. 5. 1943. u brigadi je od 416 omladinaca 181 bio član SKOJ-a, u 13 skojevskih grupa. Bili su to hrabri mladići i djevojke. Uvijek su u svemu bili prvi. Zato su u borbi često ranjavani ili su ginuli. U napadu na Voćin iz stroja je izbačen gotovo cijeli brigadni komitet SKOJ-a i još 30 članova SKOJ-a. Bio je to veliki gubitak za brigadu. U toj istoj akciji petnaestogodišnji skojevac Duro Dragičević probio se sa jednim puškomitraljeseom kroz žičanu prepreku do bunkera. Kada je ispred bunkera puškomitraljezac poginuo, Đuro je uz pomoć još jednog druga izvukao i puškomitraljez i palog puškomitraljesca. Kurir 2. čete 2. bataljona, takođe skojevac, više od deset puta se pod kišom metaka prebacio od bataljona do svoje čete, na Turski grad, i nazad. Isto tako su se istakle i skojevke koje su tih dana došle sa terena Općinskog komiteta Virovitica, iako im je to bilo prvo vatreno krštenje.

No, skojevci nisu bili ništa manje borbeni ni na saancima skojevskih grupa. Izuzetno su bili oštri prema greškama, pogotovo ako je bilo kukavičkog držanja.

VIŠE OD ČETVRTINE BORACA 2ENE

Poslije popune brigade krajem aprila 1943. u stroju brigade bilo je i 240 žena. Među njima bilo je vrlo hrabrih boraca, a isticale su se osobito one koje su u brigadi bile od formiranja, ali i mnoge novodošle. Kao i u ostalim našim jedinicama na svojim plećima su nosile veliki teret i oba-

Sedamnaest djevojaka boraca JL. bataljona

veze. Pored toga što su učestvovala u borbi kao i ostali borci, brinule su o higijeni, krpile pocijepanu odjeću, prale rublje i odjeću, ali su znale podstieati borce da i sami brinu o čistoći i svome spoljašnjem izgledu. Gotovo da nije bilo borbe u kojoj se nije istakla i neka od njih kao borac. Poslije borbe kod Vočina nekoliko ih je primljeno u članstvo KPJ. Početkom maja 1943. u brigadi ih je bilo 20 članova Partije.